

INTERVJU SA RAFET RUDIJEM

Priština | Datum: 21. januar, 2017.godine

Trajanje: 204 minuta

Prisutni:

1. Rafet Rudi (Intervjuisan)
2. Eremire Krasnići (Vodila Intervju)
3. Petrit Ćeku (Vodio intervju)
4. Donjete Beriša (Kamera)

Simboli komentara neverbalne komunikacije u transkriptu:

() – emotivna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava putem gestikulacije

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodaci u tekstu kako bi se olakšalo razumevanje

Fusnote predstavljaju dodatke kojim uredništvo pojašnjava naselja, imena ili izraze

Prvi Deo

Rafet Rudi: Dobro, ja sam Rafet Rudi, kompozitor. Rođen 5. januara, 1949. godine u Mitrovici.

Eremire Krasnići: Da li bih mogli da nam kažete nešto o vašem ranom detinjstvu i za vašu porodicu?

Rafet Rudi: Vidite ovako, znači ja sam rođen u jednoj porodici iz Đakovice, koja je bila preseljena iz Đakovice u Mitrovici, zbog više razloga... prema svim okolnostima, mislim zbog ekonomskih razloga, znači ova je porodica koja se preselila između dva svetskih rata. Moj otac, na primer, imao je jednu radnju. On je bio trgovac, on se bavio trgovinom i ovo se desilo sa razloga jer Mitrovica je bila kao grad malo tako reći živahni grad. Bio je grad industrije, za razliku od Đakovice koja nije imala pokrete i nije bilo zapošljavanja, nije imala reko bih naravno fabrike i tako redom, dok sve ove mogućnosti bile su u Mitrovici. Mitrovica tako reći bila je, ona koju možemo videti i u nastavku razgovora kasnije, ona je jedan grad relativno mogu reći otvoren ili naje otvoreni grad u tadašnjoj teritoriji Kosova. Tačno zbog činjenice da je bio industrijski grad i zaposlila je ljude sa raznih centara i kao što se vidi i sa stranih i svetskih centara i naravno bio je jedan život malko dinamičniji, i tu su videli šansu useljavanja jedan veliki broj porodica iz Đakovice. I praktično je interesantno živeti u Mitrovici, oni su živeli kao jedna vrsta enklave, mnogo, mnogo čudo. Zašto kažem ovo, za to što do...za vreme mog detinjstva, mogu reći mene su me razlikovali kao jednog đakovčana, mnogo interesantno.

Međutim, ja sam rođen tu i braća i sestre. Ja sam imao, dve sestre, znači jedna je još uvek živa, i dva brata koji su još uvek živi i mnogo je interesantno jedna porodica ne bogata. Ne bogata ali izgleda dobro orijentisana zbog moga oca, koji je bio za prosvetu. Zbog toga i u toj porodici ja sam bio naje mlađi ili kako da kažem svi su bili odrasli. Svi su studirali, što je mnogo interesantno, svi smo studirali van Prištine. Jest, interesantno. Moja sestra Sevetina, koja nije više živa je generacija možda, od prvih intelektualaca koji su studirali u Beograd, znači mi govorimo o '55-'56 tim godinama, znači kada, ona je prva generacija možda recimo u Kosovo... to je poznata stvar, u to vreme ženske su bile pokriveno u procesu pokrivanja razumete ili ne, dok ona je bila između toga da se pokriva ili recimo, znate ili... da nastavi studije, ali ona je nastavila sa studiranjem. Ona je studirala u Beogradu i to studirala je matematiku. Potpuno, potpuno je bilo čudno. Izgleda ona je bila jedna od glavnih želja moga oca i naravno i ja sam nasledio na neki način sreću ove porodice.

Eremire Krasnići: Da li se sećate nekog detalja od onih dana života u Mitrovici onako... po meni interesantno kada ste rekli da su vas identifikovali kao đakovčana?

Rafet Rudi: Vidite, ono, ono je jedno, jedno, ne možda detalj, ne, ne mi, nemamo, ja nisam to rekao na lošem smislu reći... eh da, nije pitanje tu, ali to je jedna sredina, bila je jako zatvorena sredina kao što

je poznato, kakvo je bilo tada ono društvo. Kosovsko društvo u ono vreme bilo je izvanredno... znači zatvoreno, grad, selo, jel da? Nisu imali neko komuniciranje, jel da... i Mitrovica recimo je imala svoju sredinu i tu su se poznavali ljudi, grad je bio za mnogo puta manji uporedo sa narodom koji danas postoji jel da, i za to, zbog toga bilo je razlike, tu su se osetile razlike, jel da. Ali treba da kažem još nešto, da Mitrovica u onim vremenima bila je Mitrovica, ovako heterogenih ljudi u smislu društva. Što znači da je bilo: Turaka, bilo je Srba, ali... ali i nije bilo veliko odvajanje.

Tako reći u onu našu sredinu kako smo je nazvali u našoj mahali jel da, mi smo imali u komšiluku Srba, jel da? Zbog toga mi svi iz naše generacije govorili smo srpski, moji vršnjaci su govorili srpski relativno dobro, za razliku sa drugim gradovima, nekog drugog grada. Da ne govorimo za Đakovicu jel da, koji nisu znali uopšte da govore srpski. Zatim, znali su i turski ali ovo je bilo u jedno vreme inače kada su počeli na veliko da se raseljavaju Albanci za Tursku, kao što je poznato prema istoriji. Barem kuća u kojoj smo mi živeli i danas koju je mi imamo, mi smo je kupili u kojoj mi smo živeli u Mitrovici, bila je od jednog čoveka koji se preselio za Tursku i ona struktura, kažem ono, onaj nacionalni heterogen je napravio ovu specifičnu bivšu Mitrovicu. I ovo je nastavljeno i kasnije, jel da? I u, recimo... recimo, u osnovnoj školi, u mojoj srednjoj školi, u ono vreme kada sam ja počeo da se bavim muzikom bilo je dobro komuniciranje potpuno recimo normalno jeli, recimo.

Šta je, zašto treba nadovezivati sa tim ambijentom? Moram reći, da ja mogu reći da sam naučio jako dobro srpsko-hrvatski jezik, mi smo tako nazivali ranije i literatura je bila na srpskom jel da, znači i novine, tako reći u našoj kući imali smo biblioteku, sigurno ne ovu biblioteku koju imam sada, ali ovo je bilo kao jedna tradicija, jel da? Ja se sećam i stvarno žao mi je zašto nije se čuvala ona, ali mi na primer, ja, brat moj Agimi, Myrvetja recimo mi kao mlađa deca, jel da, mi smo bili preplaćeni za dečje novine: *Kekec* i *Zabavnik*. Tu... zašto ja kažem ovo? Ponovo ja akcentiram ovo zbog toga što ovo je bilo na neki način dobra forma za podizanje jer na albanskom nije bilo, nije postojalo, nije bilo obezbeđeno jedno normalno podizanje deteta ili malo kasnije znači obrazovanje i tako redom. I dalje, na primer bila je biblioteka jako aktivna, izvanredno aktivna u Mitrovici na koju ja jako dobro se sećam... jako dobro se sećam jer sam ja bio više puta i pročitao sam knjige na srpskom. Vidite, znači taj ambijent je učinio, tako reći nešto specifičnom ovo, znači uticalo je na ovaj moj razvoj tako reći i Mitrovica kao, kao društvo je jedno mesto koji se jako razlikuje od ostalih gradova. Kada gledam sada iz ove perspektive, meni se čini jako dobro, ovo je igralo jako pozitivnu ulogu, što znači na, daje rezultate na moje kasnije podizanje.

Eremire Krasnići: Da li bi mogli da identifikirate odakle ovo interesovanje vašeg oca za obrazovanje?

Rafet Rudi: Da, vidite ovako, kao prvo da vam kažem ja moga oca... ja njega i ne poznajem. On je umro kada sam ja imao samo četiri godine. Znači, mi smo bili kao porodica vezana sa, sa majkom, ona je bila jedan izvanredan personalitet mogu da kažem, to je jako čudno. Pa i ovo akcentiram jer kažu da moj otac je bio jako tih čovek, izvanredno tih. Znači redovan i... tako redom, zatim majka bila je vrlo dinamična, dinamična i energična i to je doprinelo nama u stvari, da se mi ojačamo tako reći da se školujemo i tako, jel da, ovako.

Eh sada, ja ću vama reći ovo, poseban uticaj za muziku, tako reći ono da naje veći uticaj na mene je vršio moj brat Rešad, koji je ekonomista, bio je on. On pripada jedne generacije, od kojih svi su bili intelektualci, studenti, jel da, koji su studirali u Beogradu. Ovako je bilo znači, tačno se zna jel da? Godina? Ovo pripada i obuhvati kraj, negde krajem '50-tih, '60-tih godina kada je bilo stotinu i stotinu

albanskih studenta i to studenti, sada studenti koji su bili vezani sa Mitrovicom, jel da? Između njih i moj brat i moja sestra, kada su se vratili za vreme raspusta, u mesecima raspusta ili oni su razvijali neke aktivnosti, što mogu reći da te skupove su bile sedenje, sedenja mladih koji su tada bili, mogu reći za to vreme malo više emancipovani jel da, tako reći drugi loj ovoga grada.

Oni su imali one sastanke, što znači, mi sada to nazivamo drugačije ili *party* i tako redom, jel da? Oni su se sastajali i pevali i ovo je bilo redovno, neprekidno, jel da, jednom nedeljno, znači ovaj deo ljudi su se sastajali, ova struktura ljudi. I ja kao mali, znači, i ja sam počeo, znači počeo sam da pratim i da se družim sa njima, sa gitarom. Mnogo interesantno, znači prvi instrument sa kojim ja sam počeo da se malo više vežem to jest gitara. Naravno da ovo je bilo sviranje potpuno amaterski, tako reći ono je bila neka pratnja onih pesama, jako prosto, ali pevanje, jel da i tako reći naziva se muzička aktivnost i pesme koje smo pevali bile su muzičke pesme, to pevanje bilo je vrsta zabavne muzike, jel da, za ono vreme. Znači, nisu bili folklorni skupovi, toga nije bilo, jel da? Ovo sada mi ne možemo da razlikujemo ali u ono vreme bilo je velikih razlika i osećala se gruboća jel da, to se osetilo i tačno u ovakvom ambijentu ja sam dobio moje kontakte sa muzikom.

Zatim oni su imali neki entuzijazam, naravno bilo je zbog toga što su bili sa ambijenta gde su živeli, jer oni su bili, tako reći rođeni već... evo moj brat bio je aktivan i u udruženju "Perpjekja" u Beogradu ili i Beograd kao i Zagreb bili su dva centara u kojima je bilo više albanskih studenata jel da, ona centara su bila relativno od naje razvijenih. Barem ja mislim da su bile mnogo razvijene, imajući u vidu sistem na kojem mi smo tada živeli, jel da? Tako reći, tada smo imali nominalno komunistički sistem, jel da? Ali kako je mi znamo u severnom bloku, Jugoslavija bila mnogo napredna i ovo svakako mnogo je uticalo da, tako reći uticalo je na našem kulturnom ambijentu preko mase studenata koji su bili po ovim centrima. I ovako, ja pripadam tačno ovakvom ambijentu, jel da i ovakve okolnosti su uticale i obnavljam, oni kontakti su bili prvi sa muzikom, ali ne nije bilo nešto više i nije bilo nešto ambicioznije.

Kontakt kako bih ja rekao možda naje esencijalni je tada u '60-tim kada sam ja počeo da pohađam u muzičku školu, u nižoj muzičkoj školi koja je bila u Mitrovici i ovo treba gledati u kontekstu sa Kosovom. Mitrovica je imala muzičku školu izuzev muzičke škole u Prizren, jel da i mislim da je i Priština u ono vreme otvorila, jedno vreme bila je otvorena. Ali muzička škola u Mitrovici bila je jako aktivna, specifična i drugi dobrih karakteristika svoje od samog početka, tako reći, kažem, i nadovezujem se sa ovom školom muzike, kratkim rečima, zahvaljujući one aktivnosti onog angažovanja kojeg je pokazao profesora Fahri Bećiri. On je bio mlad u ono vreme, ali bio je jedan čovek vrlo dinamičan, komunikativan čovek i on je pokupio... godinama znači, ovako, ovo, ja govorim o sledećim godinama '59, '60, '61 '62 jel da, kada su pokupili talentovanu decu iz Mitrovice i njih su orijentisali u muziku. I pošto profesor Fahri je bio drugar moga brata i moje sestre, koji su bili vršnjaci, jel da, on znači je insistirao da me testira za muziku.

I ja se sećam onog momenta, kada sam ja otišao, znači u muzičkoj školi i trebalo je... naravno sa onim formama koja su obična pitanja za testiranje sluha, uha. Ne znam, ne bi znao tačno kako se razvilo, ali ja znam nešto drugo da sam se deklarirao za instrument, jel da i ja sam se orijentisao za violinu. Naravno da nisam znao taman da ima velike razlike, pa možda velike razlike su bile ako se uporedi violine sa drugim instrumentima i tako ali ovako se desilo i ovakav je moj početak, znači moj muzički život. Sigurno nije reč za neko mnogo kvalitetnog pojačanja, jel da? Tada nije imalo profesionalnih kadrova za instrumente, jel da, u Mitrovici. Bilo kako bilo, ja one početne informacije ili onu osnovnu kulturu muzike, ja sam dobio tačno u muzičkoj školi, u nižoj muzičkoj školi i na neki način ovo je bilo

odluka da ja posle nastavim srednju školu u Prištini. Sigurno ovo je bilo jako značajna stvar za ovo, jel da?

Eremire Krasnići: Kada ste došli u Prištini?

Petrit Ćeku: Ja bih još nešto... još malo o Mitrovici. Kakve uspomene imate o pedagogima muzike, za vaše profesore tamo?

Rafet Rudi: Vidite, da, da, vidite ono, u ono vreme, naravno da ne mogu jasno da opišem moje uspomene, da... ne, ne...Na primer, u prvoj godini ja sam učio kod Fahri Bećiri. Ja sam učio za violinu. On nije bio ni sam violinista, nije imao specijalno znanje za violinu, jel da, ali tu u muzičkoj školi, ovo znam sigurno, bili su zapošljeni nekoliko nastavnika iz Vojvodine i Srbije, da, uglavnom bili su oni. Mislim da je bio jedini Fahria u ono vreme, jel da, koji je počeo da radi. Zatim, naravno muzička škola promenila je ovaj sastav tokom godina, ali u početku ovo nije bilo, tako reći oni nisu bili posebni za muziku... sa različitim specijalitetima sa diferencijom, jel da? Znači, nije reč o ovom nivou nastavnika.

Eremire Krasnići: Molim da pređemo na ono vreme kada ste došli u Prištini?

Rafet Rudi: Da, znači nakon tri, tačno posle tri godine, posle tri godine ja sam nastavio muzičku školu u Prištini. Jest, interesantno, meni je žao kako nisam sačuvao one korespodencije koje sam ja imao sa mojim starijim bratom, koji je bio tada u Beogradu za to što moja majka bila je protiv, bila je, ona nije bila za to da ja idem van Mitrovice. Tako da volim da objasnim da ovaj pokret iz Mitrovice do Prištine bila je gola avantura, jel da? Znači nije bilo ovo nekada kao sada, jel da, i ona naravno mislila i plašila se za mene za ono doba, ja da putujem od 14 godina. Da li možete vi da zamislite, ja sam putovao vozom za prijemni ispit ili za prvu školsku godinu. Ja sam putovao vozom znači iz Mitrovice u Prištini, u Kosovo Polje. Iz Kosovo Polja u Prištini, ponovo vozom da bih mogao da stižem u jutro, jel da, na predavanje. I ovako je bilo svakoga dana.

Petrit Ćeku: Koliko od prilike je trajalo ovo putovanje?

Rafet Rudi: Da, pa to je trebalo ranije da se probudim makar dva-tri sata prije početka časa, jel da, tri časova sigurno jel da, pa mogu tako da zamislim, dok kao što je poznato, ranije nastava je počela mnogo ranije, jel da? Ja ne znam tačno, ali mislim da je počelo prije osam časova ili do u osam i ne kao sada, jel da? I možete zamisliti jedno dete od 14 godina, morao sam iz kuće, iz kuće u železničkoj stanici, ovo je trebalo da se postigne negde u pet sati recimo, možete zamisliti kako je bilo po zimi i tako. Barem, sada ne mogu da zamislim ono... znači da se ovo sve, da se ovo sve učini da bih stigao u jutro u času. U stvari, ovo je bilo stvarno teško, poteškoće, jedna avantura razumete da se nastavlja školovanje van rodnog grada, jel da? I moja majka je imala velike rezerve. Ali ja ne znam ni sam kako sam imao to mišljenje i to shvatanje, šta, šta je bilo to što me tako guralo recimo ona snaga koja je insistirala da idem i imao sam veliko podržavanje od moga brata koji je tada bio u Beogradu i sa njim ja sam bio na stalno konsultovanje.

Eh, ovde hteo bih da spominjem ovaj deo jako... sestru i brata za to što mi imamo razmak od dve – trinaest godina i oni su igrali ulogu roditelja jel da, roditelja, ovako. Dobro, znači ovo je bilo, znači ovo moje insistiranje, zatim slaganje brata i sestre je bio odlučan i tako ja sam nastavio u Mitrovici. Zatim bilo je problema, pa i materijalni, jel da? Nije bilo lako, znači troškove su bile velike, da se pohađa

škola van ambijenta gde smo mi živeli, jel da? Dobro, znači u Mitrovici ja sam nastavio da pohađam školu, da pratim predavanje, priznam ono vreme nije bilo toliko produktivno u onom smislu da... međutim ja sam imao pripremu, bio sam na drugom nivou, ako se uporedi sa školskim drugovima i drugaricama koji nisu bili pripremljeni sa muzičkom školom na ono vreme, u opšte, jel da...

Eremire Krasnići: Mi sada govorimo za Prištinu, jel da?

Rafet Rudi: Priština, za Prištinu, jel da, trebalo je da se pokažem sa većom ambicijom i da kažem, da uzimam onu temu, ono... Ne vidim da sam imao neku, tako veliku ambiciju ali ja bih da akc... ja bih akcentirao ovo, muzička škola na ono vreme u Prištini, imala je nastavnike onako... kao prvo svako predavanje je bilo na srpsko-hrvatskom jeziku, nastavnici su bili jako dobri. Ovo je bilo jako bitno za moj razvoj i moju budućnost, apsolutno. Barem ja kada uporedim sa onim vremenima kada sam bio treći razred, četvrti, recimo kada mi smo pisali fuga svi, fuge mi svih, kada ja ovo uporedim sa školom docnije ja prosto ne mogu da svatim taj nivo, koji pad, koji nivo muzičke škole, jel da? Ako uporedim sa onim vremenima kada sam ja studirao, kada sam ja učio u toj školi.

Znači, bilo je jedan nivo nastavnika, relativno dobar, relativno dobar da ne kažem da je bio jako dobar, jel da, i ovo je bilo vrlo značajno za moj razvoj jer su bili nekoliko profesora, neću sada da spominjem imenom, neću da ih spominjem redom, koji su uticali na mene i još nekoliko kolege sa kojima smo mi bili posebni, velikom razlikom od sredine i odlučili smo da idemo da studiramo u Beograd, jel da, i naročito one zadnje godine, treća i četvrta. Kažem, bili su, bili su jako značajni za moj razvoj i to u tom smislu da ja sam počeo polako da se samo uputim za muziku u tom smislu da saznam šta može biti muzika i koliko je značajna u mom životu. Znači, kao što se vidi bio sam još malo više ambiciozni u ono vreme, dok sam ja bio u četvrtoj godini ja sam počeo da konkretno padnem na onim uticajem dobrih nastavnika koji su bili iz Niša, iz Beograda i tako redom, da razmišljam o studiranju za nastavak studiranja u Beograd. Ovo, ponovo i ovo je, treba imati u podsvesti jer ono vreme je tako bilo, jer sa muzičkom školom, ti bih mogao uvek da nađeš mogućnost zapošljavanja, znači i...

Petrit Ćeku: U muzičkoj školi?

Rafet Rudi: Da, u muzičkoj školi, evo danas verujem da nije uopšte moguće i to... znači, da li ima da nastaviš sa studiranjem to je bilo, potrebno je bilo da pokažeš jedno, jedno ovako, jednu veliku ljubav, jednu ambiciju malo veću, jel da? Za to što je bila druga varijanta u razvoju ili u životu na jednom drugom nivou zapošljavanja i tako redom, jel da? I, naravno ja nisam imao tu dilemu, međutim mi ranije... Znači, škole... akademije i studije, ja nisam nastavio odmah nakon završavanja muzičke škole, ali posle, nakon završavanja, ja sam počeo da radim jednu godinu u muzičkoj školi kao pripremanje za Beograd, znači za studiranje u Beograd i znači ja sam se pripremio onako u pravom smislu.

Naravno ne sa nekim, nego sam, jel da? Sam ja sam se pripremio. Ali, da kažem informacije za šta se traži, koji su zahtevi za prijemni ispit, ja sam imao i preko nastavnika i ponovo obnavljam nastavnika i profesora Fahri, koji u ono vreme znači, on je bio završio sa studiranjem u Beogradu i tako reći kada sam ja otišao za Beograd, ja moja dela, sedeo sam pri klaviru i svirao sam, jel da? I ovako je bio, ova je bila forma prezentiranja i tako reći audicija, jel da? Za studiranje. Ovo je značajno jer ja sam svirao, izgleda i ovo je bilo jedno od elemenata zbog kojih su oni mene primili u Beogradu. Tako reći...

Eremire Krasnići: Recimo u opšte ovo muzičko obrazovanje je li bilo potpuno novo posle drugog svetskog rata, da li su vaspitani u ovim muzičkome duhu ranije?

Rafet Rudi: U školi? U muzičkoj školi?

Eremire Krasnići: Da... po ovom duhu?

Rafet Rudi: Znači, bila je muzička škola u Prizren, jel da? Mogu reći da je bio jedan način, jedna forma, jedno gnezdo za razvijanje klasične muzike. U Mitrovici je bila druga i kasnije, jel da? Tamo u '61. godini i muzička škola u Prištini, odnosno srednja muzička škola. Ne može se reći za veliki razvoj, ne može se govoriti za neki poseban veliki nivo, znači ne, nije ovde reč o muzičkom životu, tako reći o koncertnim životom, jel da? Znači ovo je jedno, jedan školski nivo relativno nizak... i obrazovanja, jel da? Ali to je mnogo značajno za to što ona je bila specifična škola van gimnazije, znači, i smatram da ona je...tačno ovaj elemenat je bio značajan i podizao je kadrove, jer taj koji je pohađao muzičku školu, normalno on više, taj koji je bio ambiciozan ili znači talentovan, jel da? On je razmišljao samo na dalje podizanje i napred. Ono dalje podizanje je pod značilo akademiju, jel da? Akademiju muzike. Ali, da kažem i ovo jer u školi za muziku ovde, ja sam istakao, bilo je nekoliko nastavnika, jedan viši nivo, jel da? Na primer, ja se sećam u muzičkoj školi u sali koja je do kasno bila, u ovoj školskoj zgradi muzike, imali smo probe sa simfonijskim orkestrom, jedna vrsta simfonijskog orkestra, jel da?

Tačno, sećam se i bio sam prisutan, bila je jedna porodica iz Niša, barem njihova ćerka je poznata čelistkinja za sada u Nemačkoj, Ksenija Janković. Znači, ona je bila dete, znači, ona je bila učenica. Zatim, Olga Janković bila je klavirista, Pavle Janković bio je dirigenta i oni su razvili neku aktivnost, jel da? Pa, i ne znam zašto, koja su bile ambicije, kojim ciljem i kojim značajem, ali oni su radili, razvili i ovo je bilo vrlo bitno za nas učenike. Ja, sećam se, bio sam u probe, znači probe simfonijskog orkestra. Pa i spominjem jer ove su bile, recimo prvi momenti, prvi kontakti sa profesionalnom muzikom, malo više profesionalnija nego što... i uporedo sa onom koja je bila ranije jel da, i smatram, mislim da na ono vreme ni Prizren nije imao mogućnosti da ima nešto tako. Ovde govorim o određenim godinama, znači: '64, '65, '66, '6, jel da?

Pa za jedan momenat, vi i znate istorijski verujem, da znači u početku odmah posle rata, centar je bio Prizren i posle on se prebacio i kao administrativni centar postao je grad Priština i nakon toga počelo je formiranje institucija, jel da? Što znači, počelo je sa radiom, Radio Priština, i u okviru Radio Prištine bile su nekoliko aktivnosti, nekoliko recimo kolektivne aktivnosti, hor za radio, jedne amaterske forme ali radio, zatim orkestar je radio. I ovim povodom prenošenja, znači prenos centra iz Prizrena u Prištini imala je one svoje reperkusije u smislu da, naši prvi muzikanti kao prvo izašli su u Prištini. Recimo Ređo Mulić, Lorenz Antoni koji su radili tamo i nakon toga su se prebacili u Prištini. I za ovo vreme o kojoj govorimo, što se tiče muzičkoj školi na neki način Priština je počela da postane muzički centar i ne više Prizren, i ne više i Mitrovica, jel da.... Ovo je značajno, znači ovo treba da se razjasni za ovaj period.

Petrit Ćeku: U trećoj i četvrtoj godini u srednjoj školi mi smo ojačali i podigli entuzijazam za muziku i za.... Hteo sam da pitam, da li ste imali pristup u muzici i u kakvoj formi, u smislu slušanja muzike?

Rafet Rudi: Da, naravno, bilo je mnogo, mnogo malo, izvanredno malo, jel da? Znači, govorimo za školu, znači za jedan period razvoja ove škole i naših škola, kada, da kažem malo još jedno, znači jedno... ne ovako jedan politički opis, političke situacije, jel da? Ono je bilo jedno, jedno jako teško

vreme za Albance, jel da? I to... one su bile zadnje godine jedne, jednoga režima jako strogog protiv prosvete, Albanske kulture i tako redom, u to vreme. Oni, one koja su bila... one izmene, one su bile malo više da bih dali neki spoljni politički efekat, jel da? Ali u suštini je bilo sasvim malo, malo je bilo muzičkih događaja, malo muzičkih događaja. Tamo je moglo biti, ono koje mogu setiti, ono kada smo imali one kontakte sa onim sličnim školama, kada se govori o drugim mestima po Jugoslaviji.

Na primer, ja se sećam jako dobro kada smo bili u muzičkoj školi u Beogradu ili neka muzička škola iz Niša, Beograda, bilo je koncerata a... u našoj muzičkoj školi. Ove su bile forme, znate. Zatim bili su i neki sporadični koncerti. Na primer, sećam se tako u prolazu kada već govorimo ovako o... govorili smo o gitari, [Jovan] Jovičića, njega tada sam ga video u muzičkoj srednjoj školi...

Petrit Ćeku: U Prištini?

Rafet Rudi: Da, da, u Prištini, u Prištini. Ovo je jako lepo. Sećam se on je bio ovde u JNA u filmskoj sali u ono vreme, gde je sada, znači gde su sada UNMIK, gde je bio, eh ovde u ovoj zgradi...

Petrit Ćeku: Mene interesuje, da li znate gde je sada?

Rafet Rudi: Kino, kino, u vojnoj zgradi, kod Granda onaj centar, centar UNMIK-a koji je bio... centar, zgrada, ne, ne zgrada, o zgrada.

Petrit Ćeku: Aha. Znači tamo je bio kino JNA?

Rafet Rudi: Da, bioskop. Ono je bilo jedan običan bioskop, jel da? Bile su neke sale i jedna od tih sala, znači bila je mesto gde su vežbali sa vojnim orkestrom. Ovo je interesantno. U ono vreme bilo je i konc... vojni duvački orkestar u ovim centrima, u centrima recimo kao što je Priština ili recimo u Nišu i tako redom, ne znam onaj vojni red i organizovanja, ali prema nekim merilima, Priština je bila jedan od značajnih vojnih centara znači imala i ove vrline u ovom aspektu u njenom okviru. Dobro kada si spomenuo, ovo je vrlo značajno, jer razvijanje simfonijskog orkestra nadovezuje se sa vojnim orkestrom. Znači...

Petrit Ćeku: Na kom načinu?

Rafet Rudi: Pa, sa razloga da prvi je bio dirigenta sa simfonijskog orkestra, pa fl... govorimo o '60. godina tamo negde, jel da? I '50 i '60-tih, jel da? Postoji jedna aktivnost simfonijskog orkestra koja se dokumentira sa snimcima, koji danas stoje u radio, jel da? I jedan od prvih ljudi, možda su prvi koji su razvili ovu aktivnost bio je Vojinović, jedan Bogoljub Vojinović i on je bio dirigenta za vojni orkestar... duvačkog garnizona u Prištini. I tačno mogu da kažem da on i oni instrument isti bili su i ovaj dirigenta bili su osnovni deo za orkestar. Ovo je dovoljno... ovo se može dokazati, jel da.... Tačno ja kad kada govorim, ja kažem da su bili sporadični koncerti, i pretpostavljam da je bilo i recimo neki koncert ili recimo neka aktivnost iz ovoga orkestra, jel da? Duvačko, duvačko koje je pokupilo muzikante i sa drugih zemalja, ne sa Kosova, jel da? Bili sa drugih zemalja koja... instrumentalisti koji su se pokretali. Recimo on je, on je mogao biti član orkestra ovde, nakon dve godine moglo je biti sa Niškog ili Novosadskog orkestra i tako redom.

[Razgovor se nastavlja sa prvoga dela intervjua]

Drugi Deo

Rafet Rudi: Dobro, znači mi smo bili tu negde u... mi o orkestri pričali smo, zar ne? Mislim ako se registrovalo sve nema ništa veće, za to što velike esencijalne izmene su bile nekoliko godine kasnije. Jer ja '67. godine, '66, '67 ja sam završio srednju školu i tada je bio onaj "Plenum" poznati.... Četvrti Plenum u Brionima, jel da? Tu je velika razli... tu je esencijalna promena i mnogo drastičan {istakne on pokazanim prstom }, drastičan. Znači, drastičan i za ovo i za mentalitet za ono koje sam pokušao i malo ranije da objasnim, evo ti si... ti si video Beograd i tako, zatim znači '66-ta, '67-ta. U '68-moj bile su one izmene amandmanima, jel da? Ovo su poznate stvari za političare, oni znaju i posle nastavlja se u '74. godine kada se formira Ustav, jel da? Ovo je... tu su decizivne momente. I ovde treba objasniti znači na ovom periodu, Ali ja sam bio u ovo vreme u Beograd, jel da? Od '68. godine do '7... praktično '74-te, ja sam bio... '73. u novembru-decembru ili, znači '74., ja sam bio u Beograd, jel da? Dobro...

Petrit Ćeku: Da li bi mogli nešto da govorite i za Beograd?

Rafet Rudi: Da i o Beogradu, ovo je vrlo značajno, jel te? Naravno da je značajno, naročito za mene, za moj razvoj, jel da?

Petrit Ćeku: Kakav je bio kadar u akademiji?

Rafet Rudi: Ovako, znači '60... tokom '68, '69, ja sam se upisao da studiram u Beograd, grana komponovanja. Sećam se naravno da sam bio na prijemnom ispitu. Dovoljno, dovoljno, barem sada mi se čini jako čudno, bio sam mnogo ubeđen... da će biti uspešno. Mada to je bio jedan, jedan ambijent relativno zatvoren za Albance, jel da, za njihov razvoj naročito za specifične grane. Jer studenata u Beogradu u akademiji bilo je dosta, ali su bili na uglavnom na pedagoški smer, jel da? Esat Rizvanoli je prvi i bio je i Fahri Bećiri sa... koji su bili orijentisani ka pravcu komponovanja jel da? I znači u to vreme sam otišao i ja i ja sam svirao u klaviru moje kompozicije, i oni su cenili da ovo zaslužuje i dovoljno je da se primim ja i mene su primili. I ovaj, ovaj momenat je izvanredno značajan, za to što izmene su bile velike i izvanredne. Promena ambijenta, velika razlika između Prištine i Beograda u ono vreme. Užasno velika promena. Dok ovde nije imalo konstantno ove aktivnosti, jel da, tamo je bilo jedan život, znači kulturni život, kulturu ja akcentiram za to što ja posebno bio sam zainteresovan za druge oblasti, jel da, ali mi ovo ostavljamo za jedan momenat ostavljam da ne obrađujem mnogo.

Vraćam se kod muzike, znači bili su mnogo, ova iz... velika izmena i mnogo decizivna za moj razvoj, za to što ja u prvoj godini imao sam priliku da vidim jednog, jednog giganta Genadio Roždestvenski na primer, jedan... orkestar veliki i sa velikim kvalitetom i muzički život u Beogradu u ono vreme je bilo od velikog razvoja pa i više nego u današnjem danu, u današnjem Beogradu. Ako možete zamisliti frekvencije ansambala, kame talnih formacija, orkestri i velika imena jel da? Znači, mogu reći da u zapadnom bloku jel da? To se zna istorijski, nije vezano sa nama, sa nama ne, nije nešto što ja kažem, znači ovo je kao nešto novo.

Sigurno Beograd je bio glavni kulturni centar severa. Zbog toga što, samo da objasnim malo opširnije plan, orkestri su bili za interesovani da idu u severnom bloku, ali velikim poteškoćama one su otišle prema, recimo Sofiji i drugih centara jel da? Zatim u Beogradu je bilo više cirkulacije, i to na veliko. Kada kažem Beograd treba reći... odmah da istaknem, jer obično kada su došli umetnici, imena, veliki

orkestri, veliki orkestri oni su držali koncert u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani jel da? Ovo je jedno, ovako jedan mali detalj jel da? Ali je vrlo značajan.

Ono koje za mene je bio veliki posao, jest jer ja sam krajno sam... vezen sa klasičnom muzikom jer ovde u kosovskom ambijentu ja sam razvijao jednu vrstu aktivnosti i u drugim poljima muzike. Recimo bio sam član grupe, rok grupe i tako redom, ali u momentu, kada sam ja u prvoj godini kontaktirao na ona velika imena, za mene je bilo apsolutno jedno... samo jedan životni put otvoren, jel da? I to put ka klasične muzike. I, uopšte recimo taj visoki nivo koji je bio u Beograd, kulturni nivo, znači, visoki nivo razvoja koncertnog života i to je bilo jako velikog značaja... značajan za moj životni rast.

Što se profesora tiče, moram da istaknem da ja sam postigao onu generaciju nastavnika, kompozitora, dirigenta koji su bili Srbi, jel da? Oni su bili recimo malo u zapadu, bili su na formiranje njihove karijere, jel da? Ja ću sada da spominjem nekoliko; Oskar Danom, bio je, Živojinović, bio je, Mehovi Lugar, bio je Živković, Milošević i tako redom i ova je bila generacija u srpskoj muzici, tako zvana kao generacija škole u Pragu. Znači, ja ću da spominjem jedan detalj, za to što Praga u '20-tih '30-tih bila je glavni centar klasične moderne muzike. Recimo, ovi su bili oni koji su učili kod, [ne] učili su u školi kod jednog Jozef Su, kod jednog Alois Haba, znači kompozitor koji je? Alois Haba je posmatran kao jedan moderan kompozitor, izvanredno veliki za '20-te, '30-te, i zamisli ovi su bili njihovi učenici i isto su preneli, znači. Oni su studirali negde oko '20-tih, '30-tih, jel da? Zatim došli u Beograd. I u ovim godinama kada sam ja počeo da studiram, oni su bili u zapadu, i mogu reći da su bili na kraju svoje karijere ali za mene je bilo jako značajna stvar, jel da? Sreća što smo ih imali u... ljudi koji su bili, živeli vani i sada su među nas, jel da?

U zapadu su bili profesori koji su završili akademiju od velikog značaja, u centrima Nemačke, zatim posebno one koje su bili u Pragu, istaknem ovo je bilo između dva rata. Sa ovoga Severnog bloka, Praga je bio centar za razliku od Varšave, koja je bila u '50.godinama, '60. godina centar moderne muzike, jel da? U severnom bloku. Znači, Beograd je imao veliku razliku u sistemu prosvete, obrazovanja na kompoziciju, ako se uporedi sa centrima u Bukurešt ili u Sofije. Apsolutno bio je jedan centar, znatno, gde su pripremili jednu avanziranu prosvetu, jel da? Recimo ako je značajno da kažem u Beogradskoj akademiji je došao Šostakovič, došao je Stravinski, došao je Cage, Cage u '71.godini, kada sam ja bio u Beogradu, Cage je došao. Međutim, on je došao u "Bitef" jel da? Znači ovo je vrlo značajno, u "Bitef".

Petrit Ćeku: Šta je'?

Rafet Rudi: "Bitef" je, onaj festival koji bio jako značajan za muz... modernog pozorišta.

Petrit Ćeku: Jel za pozorište?

Rafet Rudi: Da pozorište. On je bio, da {potvrđuje glavom} kako se zna Cage je bio, znači prostiran... prostiran u nekoliko delatnosti, ali zašto ja to istaknem? Za to što Beograd je bio jedan grad potpuno otvoren i pošto su živeli, znači da u Beogradu disalo se jugoslovenski ambijent, tako je bilo i u Zagreb, tokom '61. gde je početak Zagrebačke Bienale. U '61. je Zagrebačka Bienala. Tada su bili u korespondenciji oba centara, znači Beograd, Zagreb i... i znači Ljubljana i mogu reći koje su bile povoljne strane iste informacije koje su bile pre više u oblasti moderne muzike, tu si mogao da nađeš, jel da, znači tačno u Beogradu.

U ovo vreme, što se tiče života, recimo, znači mog razvoja, jel da, konkretno u oblasti komponovanja, Beograd je bio vezan i sudelovao na organizovanju festivala u Opatiji. Tri... "Tribuna muzičkog stvaralaštva Jugoslavije" koji predstavljao je jednog festivala jako značajnog za razvoj muzičkog stvaralaštva ovde u... znači u Kosovo zbog toga što i mi smo bili kasnije, jel da, nekoliko godina kasnije u celo vreme bili smo vezani sa istim festivalom. On je bio jedan izvanredno moderan festival, nešto izvanredno, jel da, što znači u svim aktuelnim tendencijama koja su bila ta razvijena u drugim zemljama, i u drugim centrima kao u Amsterdam, London, ili znači u Kolna ili Damstadt ili negde drugo to je dobio velikog jeka i to su odjeknuli tačno u "Tribuni Jugoslovenskog muzičkog stvaralaštva" i naravno i u Zagrebačkoj Bijenala, kao što se zna istorijski, jel da i ovako je bilo...

Ja istaknem ovo zbog toga što ja od prve godine, ja mi u našoj akademiji, znači bilo je organizovanje kako bih mogli studenti komponovanja da se pošalju u festival. Znači, jedna nedelja je, četiri ili pet dana je trajalo taj festival. I taj je bio festival koji, na kome se moglo predstavljati sav naje bolji potencijal stvaralaštva i reproduktivnih umetnika u onim centrima bivše Jugoslavije, jel da? I recimo da u prvoj godini ja sam bio redovan u tom festivalu i posle taj isti festival u dvadeset godine kasnije, recimo (smeje se) imao je svoj značaj i bio je celo vreme od velikog uticaja, jel da? Istaknem, on je bio masivan za moje stvaralaštvo i na stvaralaštvo nekoliko naših kompozitora... koji su bili zainteresovani da budu učesnici. I u prkos toga da se ovo razvijalo u sasvim drugi deo Jugoslavije, ono je bilo mnogo... imala je svoju veliku ulogu, ve... ovo je bilo od velikog značaja na pogledu našeg stvaralaštva tih godina, početak '70-tih godina.

Znači, partiture koje vi možete da vidite kod naših kompozitora, malo ih ima, tačno je zar ne, malo ih ima kod nas, oni su relativno korespondenti sa stvaralaštvom koja se razvila ne samo u Beograd, u Zagreb, ali i negde malo šire, jel da? Posle, ono vreme, potrebno je ispričati i ovaj detalj. Mi smo cirkulisali, bili smo u pokretu. Recimo, mi smo putovali, ako se uporedimo sa našim kolegama u Sofije, naše kolege recimo u Rumuniji ili ovako, da kažem sa onih mesta i zemalja severa. Mi smo imali, ja recimo tokom '70-tih godina ja sam otišao u svetskim festivalima, jel da?

Petrit Ćeku: Kada kažete, mi kao akademija, doznačava kao studenti akademije, jel da?

Rafet Rudi: Akade...da, da studenti akademije.

Petrit Ćeku: Akademija je imala organizovana putovanja?

Rafet Rudi: Da... da, da, studenti akademije, grana komponovanja je... na organizovani način, mi smo se organizovali i otišli tamo po festivalima. Znači, "Tribuna muzičkog stvaralaštva Jugoslavije" i u Zagrebačku Bijenalu neke godine, ali to je bilo stvarno Bijenale. Znači ovo, ovo znači, ovaj ambijenta, potpuno otvoren u Beogradu i bio je mnogo pod uticajem ili i mnogo uticajan na moje orijentisanje, tako reći u stvaralaštvo. Zatim, u prolazu ako se udubimo u moj razvoju, ja nakon jedne godine studiranja u smeru komponovanja, ja sam upisao i smer dirigovanja, koja su dva smera sasvim odvajano, jel da? Barem, samo za informaciju, ja posle... kao prvo ja sam diplomirao u smeru za dirigovanje i jednu godinu kasnije ja sam, ja sam završio studiranje za komponovanje, jel da?

Evo ovako, posle, znači ja mislim da je bilo jako važno da kažem... možda je potrebno da se istakne ovo jer ja kada sam otišao u Beogradu, ja sam tada znao srpski jezik. Ja nisam imao nikakvih prepreka, da ulazim odmah recimo i da osećam kulturni život, jel da? Znači, nisam imao nikakvu barijeru, jel da?

Petrit Ćeku: Zbog knjiga...

Rafet Rudi: Da. Da, znači za ono što sam malo prije govorio jer u Mitrovici su znali, od naših, Albanci su znali srpski jezik, i ja isto bio sam, poznao dovoljno i bio sam posvećen knjigama znači literatura je bila jedno, ovako jedno polje koja mene je izvanredno privlačilo, bilo je za mene izvanredno značajno za mene i moj razvoj. Da vam kažem ja sam doživio jako intenzivno onaj kulturni život. Ja sam spomenuo kulturni život u Beogradu jer sećam se recimo kao student sigurno bilo je puno pozorišta. Recimo sigurno jedno pet-šest profesionalnih pozorišta su bili, koji su bili profilisani, jel da? Ja u stvari uvek sam otišao u svakoj prestavi, nije bilo ni jedna predstava koju ja nisam video unutar sezone. Praktički svaku. Znači, apsolutno mogu reći, jel da? Što se pozorišta tiče. Zatim imalo je i štampanih stvari. Naravno i ovde {pokazuje rukom ka biblioteci} imam više izdavanja sa onih vremena, izdavanja iz oblasti muzičke teorije koja si mogao samo na s... na Srbsko-Hrvatskom mi mogli smo posedovati i mogu da kažem da je bilo mnogo važno znati jezik i nivo poznavanja, jel da? Bilo je tako i ja sam, znači imao sam... na neki način znači potpuno sam doživio one pet godina tokom onih godina dok sam bio u Beograd i naravno mogu reći da sam se tamo dobio ne neki način dobio na mom profilu, jel da?

Nivo u opšte u prosveta je bila na visokom nivou u smislu ne eksperimentisanja. Znači ek... prosveta u grani komponovanja tačno je bilo osnivano u muziku tako reći neo klasika uslovno rečeno od ovih profesora kojih sam gore pomenuo, jel da? Znači, ali ovo ima svoju dobru stranu jer su naučili bazični teoretski predmeti. Bez eksperimentisanja, jel da? Znači, harmonija je naučena na visokom nivou, analiza je naučena na visokom nivou, znači harmonija, polifonija. Prohtevi u klaviri su bili isto na visokom nivou, jel da? Recimo ja sam imao mnogo ambicije znači i klavir da registriram. Možda i za činjenicu što moj profesor je bio istovremeno i dirigent opere Beograda, tokom svoje karijere, bio je kompozitor i bio je klavirista. Barem toliko da je bio i u orkestar filharmonije u Češkoj bio je solista, da i možda i zbog toga ja sam imao tolike ambicije da sam pokupio sva ova polja u moj razvoj i to, da kažem, da odgovaram, mogli su da predaju... da se nađu naravno u tom ambijentu, kao u bivšem Beogradu.

Mi smo imali, znači, možda je značajno da se kaže da mi studenti i moji prethodni studenti, tako reći moje starije kolege kao Esat Rizvanoli, Fahri Bećiri ili... govorim za ove koje su bili u pravcu komponovanja, imali smo ljudsku pomoć od naših profesora, i od... ja od mog profesora, jel da? Nisam imao ni jednu rezervu, jel da? Znači bili su relacije izvanredno ljudske, jel da? Mada ja pretpostavljam da u onom Beogradu, u onoj njegovoj širini [grada] mogao si da nađeš sve i svačega, jel da? Pa može se dobiti i loših strana, ali svakako ne onaj Beograd koji kasnije se razvijao, jel da? Znači, grub, preteranom gruboćom prema Albancima i neprijateljski prema Albancima i tako redom.

Znači treba reći da ove godine zadnje dokažu jednu esencijalnu izmenu u svetu... Kosovske politike i to je mnogo uticalo u... i na odnosima kojim smo imali, Beogradski studenti od naših profesora, jel da? Odnosi recimo su bili dosta kor... izvanredno korektni, jel da? Vama možda treba i ovo da kažem, koliko sam ja bio u Beograd, ovde je počeo moje formiranje... procedura poznavanja i formiranja Udruženja Kosovskih Kompozitora, koja je formirana tačno pomoći naših profesora iz Beograda, jel da? Ovako su istorijske činjenice.

Petrit Ćeku: Da li je bilo vezano sa Udruženjem Jugoslovenskih Kompozitora?

Rafet Rudi: Da, da i sa Udruženjem Kompozitora Srbije, u okviru Saveza Kompozitora Jugoslavije. Znači, svaka znači Republika je imala svoja Udruženja Kompozitora koji su razvili jednu veliku aktivnost, jel da? U oblasti izdanja, u poljima tako reći komuniciranja koje su bile sa udruženjima u svetu. Ovo je mnogo značajno. Recimo u ono vreme, kao pri kraju studiranja, ja sam učestvovao zvanično kao kompozitor u večerima Bratislave. U jednom festivalu, jel da? “Muzičke večere u Bratislavi”. Ovo je jedan festival koji i dan danas postoji, festival moderne muzike i mi smo ovo koristili, koristili smo onu vezu koju su imali između Jugoslovenskih kompozitora i ostalih udruženja. Znači, Udruženje Kompozitora u ‘69. je počelo da bude kao grana Udruženja Srbije, zatim ‘72. je formirano i kao, kao samostalno Udruženje tačno uz pomoć ovih tako reći ovih muzikanta koje sam malo prije spomenuo, jel da?

Petrit Ćeku: Imam ličnu radoznalost, u stvari lični zahtev ako možete da spominjete nekoliko od velikih muzičkih imena koje ste vi slušali u Beogradu, želim da ih imam registrovane.

Rafet Rudi: Aha, da. Znači, da, znači u Beogradu frekventna imena su bila, imena izvanrednih i velikih i u svetu... svetska imena muzičke umetnosti, znači bilo reproduktivnih, bilo kompozitore, jel da? Da kažemo, od Beogradskih kompozitora, ne u periodu kada sam ja bio ali u opšte u onim vremenima ili u ‘60-tim, ‘70-tim, kada smo mi studirali znači i ko... i druge kolege, bili su Šostakovič, bio je znači Stravinski, Dariju Mijo i tako redom. Bio je John Cage, koji je bio došao povodom jednoga od pozorišnih festivala “Bitef-a”, ali došao je za to što je imao interes, ona sredina za jednog toliko značajnog kompozitora, eksperimentirao jel da, svetsko ime, jel da? Na drugoj strani, umetnici, orkestri bili su vazda prisutni, bili su iz Beča, recimo bili su iz Švajcarske, Italijanski orkestar. Od imena recimo bili su Zubin Mehta, Horistin je bio, sada u koliko se sećam bio je Filharmonija iz Berlina sa koreankin i dva koncerta da, evo da spominjem da su bili izvanredni koncerti koji su dobili veliki jek i bilo je značajno, znači za mene pa i za ostao...svakako radi ambijenta, ali i za mene kao muzičar.

[Priča se nastavlja od drugog dela]

Treći Deo

Petrit Ćeku: Pa, kako su bili značajna ova imena koja ste vi spomenuli?

Rafet Rudi: Ah, da. Znači, znači za moj napredak i rast ova imena koja sam ja spomenuo, recimo bili su kao imena recimo imena kao Mravinsky, Davidostira i tako redom, koji su bili prisutni u Beogradskom kulturnom životu. Oni su bili izvanredni i značajni u onom smislu, tako reći po rastu naravno mog nivoa kao umetnik ali i veća veza recimo sa muzikom. Jer ja često govorio sam ovo i studentima, ja sam ispričao koliku vrednost ima muzički život, za razvoj umetnika. Nije samo škola. Barem možemo reći da onaj drugi deo je i možda i značajniji, jel da? I u nastavku ovoga... ima jednog detalja, jer ja u Beograd... nisu učinili veliku vezu slušanje jednog orkestra filharmonije u Beogradu ili radio orkestra ali orkestar Filharmonija Berlina. Tamo, ona je bila {ispriča i spaja ruke jednu sa drugom} odlučna znači u mom razvoju, za to što za jedan umetnik je mnogo značajno tako reći doživeti velike događaje. One učine decizivne stvari, znači prelaz na drugom stadiju. Ne, ne, srednji orkestri recimo jel da? Za ovo, ja često govorim i studentima, i ja kažem njima da je dobro da idete po orkestrima, koncerti našeg orkestra, samo treba da znate da drugi orkestri, znači svetski, koji zvuče drugačije, jel da? Oni ne dožive ove, na žalost, jel da njima ostaje a misle na veliki razvoj, treba kontaktirati velikim događajima. Velikim Orkestrima, velikih umetnika, i tako redom.

Petrit Ćeku: Da li bi mogli vi na kratko da nam pričate sasvim malo da nam ispričate. Sigurno da vaša muzička estetika ili pristup ka umetnosti ima izmene tokom boravka u Beogradu, da li bi mogli da ispričate na koji način se prestavila u kratko jel, koja je umetnička estetika približno bila u vama u to vreme?

Rafet Rudi: Da, možda je interesantno, možda i možda ja ću sada elaborirati malo na precizan način. Profesori kod kojeg ja sam učio, i kojeg sam mnogo poštovao, obožavao i tako redom, znači imao je jedno znanje ali međuvremeno osetim da po gotovo zadnje vreme osećam da je imao neko ograničeno znanje. Što znači on je bio koncentrisan u jednoj orijentaciju neo... neoklasika, da, zatim moje ambicije su bile malo veće, jel da? A ovako nisam mogao da dobijem direktan odgovor od njega. Naravno uprkos toga da, onaj porodični osećaj koju je on pružio i uvek sam zahvalan njemu za to. Ja sam spomenuo onaj pozitivan aspekt na ovog pravca u Beogradu, i tako dalje, iz Beogradske akademije ali postoji još jedan detalj, jedna druga strana. Ono koje smo mi slušali, tako reći u Opatijskom festivalu, muzičkog stvaralaštva Jugoslavije, ovo je bilo jedna orijentacija... [telefonski poziv]... možda samo je ugasite, u slučaju... samo ugasiš (smeje se).

Petrit Ćeku: Da, posle, Opatija...

Rafet Rudi: Da. Znači ne znam gde smo stali ali hajde da još jednom da... znači onaj pravac u Beogradu koji je bio uglavnom znači orijentisan prema jednom neo klasicizmu, jel da? Ovo znači da je bilo znači i onako ograničen. Ono šta smo mi čuli u Jugoslovenskom festivalu muzičkog stvaralaštva gde su cirkulisali po Zagrebačkim, Ljubljanskim orkestrima, i tako redom, bila je razlika. Znači, ona je bila na jednom nivou malo više avanziran. Mnogo više, mnogo onako ambiciozni što se tiče stilističkog orijentisanja, dela koja su predstavljena, jel da? I one pet godine konačno dali su rezultate sa mojom simfonijom, jel da? Ona je u duhu neo klasike osnivanja negde u Prokofjeva, Šostakoviči i tako redom. Ovo... ono, ovo delo koje sam spomenuo je značajna jer ja sa tim delom tačno na ono vreme, pri kraju studiranja, ja sam dobio jednu svotu... bila je velika federativna nagrada, u jednom anonimnom konkursu jel da? Za ovo delo i ovo je bilo jako značajno naročito za moj nastavak muzičkog života u Prištini, jer imao sam nekoliko prednosti, tačno zbog one tadašnje nagrade, znači od one nagrade.

Dobro, da se vratimo i mi, recimo prema stilističke orijentacije, jel da? Moje ambicije bile su u zadnjim godinama, u četvrtoj i petoj godini, veće nego što, nego što bih mogao vreme u Beogradu ponudio. Ovo je, ovo je jako značajno i ovo se dokaže odmah u dela... u mojim delima za jednu ili dve godine kasnije, dve-tri godine kasnije, koje su recimo jedno vreme koncerata za klavir velikog orkestra, evo, gde znači ja upotrebljavam muziku dodekafonije, serijalnu muziku. Zatim dela...

Petrit Ćeku: U vaše prvo delo, vi ste upotrebljavali novu tehniku, jel da?

Rafet Rudi: Da, da u '75. godini, odmah posle studiranja. Praktično nešto koje ni sam Beograd nije obezbedio. Ovo je značajno jel da? Zatim ima i nekoliko druga dela, Metamorfoza za tri instrumenata u orkestar, luko vit "Rojtja" za gitaru i orkestar, koja su atonalne. Takva dela nisu napisane od jednog bagaža, recimo u Beogradu. Negde u fundamentu sigurno da, jel da? Za to što obrazovanje ima, dozvoliti to, ali za moje novo orijentisanje, recimo u muzici, uslovno rečeno, avangarde jel da? U ono vreme ona se hranila van Beograda. Sada treba da se priča i sa ovog drugog aspekta jel da? U prkos toga što ja imam posebno poštovanje za ona doba za godine tokom studiranja, studiranja... znači ipak Beograd je imao neku značajnu, znači bio je relativno ograničen jel da? Ali, činjenica da ja sam mogao

da putujem recimo, za “Jesen Varšave” otišao sam na ono vreme dve godine, gde partiture, naje partiture, da ne kažem ekstremne, ali one su bile sa napredne za modernu muziku, ja sam obezbedio od kada sam bio tamo od p... kompozitora i to Lutoslawski, Penderecki, Seroski, Tadueusz Baird, recimo Górecki i tako... tako redom.

Znači, ja tokom '70-tih godina ja sam znao sva njihova dela. Barem, i nekoliko dela ja sam bio i sam prisutan, to su neka dela koja kasnije i sada su postale famozne. U premijeri ja sam bio jel da? Recimo “Mi Parti” to je jedno delo od Lutoslawski. Lutoslawski je dirigovao '77., i ja sam bio u sali recimo, ja sam njega slušao i imam snimak sa toga dela. Zatim Mayer i nekoliko drugih kompozitora. Znači ovo je jedno polje sasvim novo iz Beograda, jel da? Mnogo naprednija i... ali ja ne krivim Beograd jer tačno ta vrsta Beogradskog nivoa bila je, jel da? Omogućili su mene da ja idem posle, da ja idem negde tamo visoko, ako toga ima tamo još visoko, jel da? Ako se može da se smatra kao stilska orijentisanja nešto samo po sebi, kao znači, kao znači značajno, jel znatnog.

Ja u to vreme, naravno i malo kasnije ja sam menjao moja gledišta, jel da? Da ne komentiram ja ovaj stav kojeg sada imam, kojeg ga imam za muziku, ali mnogo ima značaja znači u opšte ovo Kosovo, mojim povratkom tokom '74-te u Prištini, nisu prestali svi mogućnosti za podizanje, za to što smo imali ovo veliko komuniciranje. Ja jesam... uvek ja spominjem ovo komuniciranje jer za podizanje jednog stvaraoca, jednog kompozitora, znači sa razlikom od reproduktivnih umetnika, jel da? Ovo je dosta od velikog značaja dali on ima informacije za nove tendencije. Ili tako reći ovo je, ja mogu reći da je odlučnije, jel da? Sa razloga da muzika, znači kompozitori treba da budu aktuelni. Treba svakako da korespondiraju sa onim šta se stvara danas. Tačno je da stilistička orijentisanje on može da se individualno formira, ali ona treba da bude i odgovara onim koji se stvara danas u svetu. Ne može stvaralac bez informacija...koje može da učini dobrih stvaralaca. Znači, ja mislim da nije bio neki veliki hendikep i povratak ovde, jel da?

Petrit Ćeku: Ne, mene interesuje znači vi ste spomenuli udruženje kompozitora koja se stvorila nakon samostalnosti tokom '71.godina, znači u '71. kada već smo dobili Ustav. Da li možete da nam ispričate i u svakodnevnom životu kakav efekat je imao...one pozitivne pokrete u Kosovo?

Rafet Rudi: Vidite, sada znači u '70 tim godinama, krajem '73, '74 godine, praktično ja sam se vratio u Prištini. Ja, jednu, godinu ili dve godine ja sam radio u muzičku školu i posle ja sam prešao u muzičku akademiju i na kraju, do pravog kraja, znači do kraja mog aktivnog rada ja sam bio nastavnik u akademiji. Tokom '74, znači, Kosovo je bilo doživelo na drastične izmene i način, kulturni ambijenata sasvim drugačiji od onoga, tako reći ako se gleda kulturni ambijenta pa i u oblasti muzike, bila je kolosalna izmena, je bila ako se uporedi sa onim vremenima kada sam ja pošao da studiram. Ali ona kontaktira ili znači ova izmena je bila inicirana od samih velikih izmena koja su se razvila u to vreme u oblasti u političkoj sceni, društveno političkim, jel da?

Znači bio je tokom '66-te, ovaj Plenum u Brionima, '68-me izmena u amandmanima, '74-te bio je i Ustav Kosova i u opšte je bio jedan ambijent dinamičan izvanredno u oblasti kulture. Tačno je da nivo nije bio visok, znači nije bio mnogo visok, ali su bile velike ambicije ovoga mesta izmene stanje u oblasti kulture.

U ovo vreme kao što se zna, jel da? Jesu, stvorene su značajne institucije u oblasti obrazovanja, kulture. Univerzitet je stvoren '70-te, jel da? Zatim biblioteka je stvorena i tako redom, jel da? Znači, institucije... formiran je simfonijski orkestar, formiran je, stabilizovao se simfonijski orkestar, jer

forme simfonijskog orkestra je bilo i ranije, ali '70-tim godinama, povodom formiranja Radio Televizije Prištine, kao jedan veliki centar od velikog značaja gde je bilo ceo muzički život povezano sa Radio Televizijom, formirano je u to vreme jel da? Tokom, '74, '75... i u opšte ono vreme je bilo jedna u opšte ono, ono vreme je bilo jedno, jedne prave renesanse, jel da? Počeli su vrsne novine, znači kulturne novine se pojavljuju. Tako reći izašla je novina "Fjala", gde je bilo nabijeno raznih artikala sa velikim vrednostima, znači i u oblasti muzike, jel da? Ja sam bio u to vreme, tokom '75. kada sam počeo i da pišem, '75, '76. tada sam pisao, ima od mojih članaka, od tada datiraju, od tih vremena i znam malo približnije šta je sve bilo u kulturnom ambijentu tačno u ovim mestima zemlje.

Znači, tačno je, pa možda malo malo brzo su prošle, izgradnja institucija, ali je mnogo značajno što su se formirale. Tokom '73. je formirana Akademija Umetnosti, grana likovnih umetnosti. Zatim '75. je formirana akad... grana muzike, bez jednog stabilizovanog kadra nastavnika, ali je bilo mnogo značajna jer je bila jedna ambicija ili osetilo se neki razvoj. Druga pitanja posle, zatim onaj tok događaja, kao što znamo nije bio baš, nije bio srećan, znači za institucije, kao što se zna, jel da? Jer odmah '81., bile su demonstracije koje se pamte i degradiranje kulturnog života, ali to je nešto recimo, sasvim drugo.

U opšte, znači u ovo vreme, ovo je vrlo značajno u oblasti muzike '74-te, počeo je i festival "Muzička Skena Prištine", tako su je zvali. Festival koji, festival koga nema više, u Novembru, bilo je vezano sa danom Prištine i tako redom. Ona nije tako značajna, jedino što preko ovog festivala su došli sa različitih ansambla, gudačke formacije ali i orkestra i velikih hora, umetnici sa drugih centara koji su mnogo razvijene, sa Ljubljane, Zagreba, Beograda. Vazda su bile razne ansamble od velikog kvalitet, mnogo kvalitativne i razvili su aktivni... i imali su program i modernu muziku, jel da? Koja neophodna za ono vreme. Može se reći da su bile radikalne izmene ali ne kao što su bile u velikim centrima u bivšoj Jugoslaviji, ali ipak.

Jeste interesantno da u ovo vreme se spominje pošto mi smo živeli u jednoj širokoj zajednici širokoj, kao što je bila Jugoslavija i institucije Radio Televizije, Simfonijski orkestar znači svaka druga kulturna institucija, pratila su jedno organizovanje kulturnog života, kao što je bilo u drugim centrima, jel da? Ovo možda može da se gleda negativno od... nekoga ali ja vidim onu njenu pozitivnu stranu, za to što na jedno mesto gde nije bilo tradicija za upravljanje, na organizovanje kulturnog života i kulturnih institucija, mi smo pratili jedan, znači mi smo imitovali jedno organizovanje, jel da? To je iskustvo koje je bilo na drugim centrima. Recimo druge, razne redakcije, postojala muzička produkcija za to što je postojala i u Ljubljani, Zagrebu i u Beogradu. Ona bi trebala i kod nas da se formira ali nije bilo dovoljno kadrova.

Zatim, fizionomija radio programa, televizije bila je kopija velikih centara. Znači, mada nije su bili kadrovi, imali smo dobar model. Ovo ja kažem sa ciljem jer kasnije znači tamo oko '90, ili '90. i posle našega rata je da? Nije bilo uvek dobrog organizovanja. Nije praćena jedna dobra tradicija, znači nije, nema je, nisu uzeti uvek naje bolji modeli oko ovakvih organizovanja kulturnog života, je da? Uprkos toga u tim godinama, tamo '70. bilo je jedno organizovanje jako dobro i ovo je nama dala šansu da se ljudi kulture razvijaju, je da? Recimo ja deset godine bio san član redakcije istoga festivala o kome sam ja govorio, za modernu muziku u Opatiji. Sigurno ne zbog zasluge jer ja sam bio tada mlad u to vreme ne, dok toga festivala su organizovali giganti ili poznati ljudi za kulturno organizovanje koji su poznati po tome.

Recimo, sale, poznati orkestri koji ujedno su rukovodili i organizovali kulturni život, sale i orkestri u Zagrebu i Ljubljani i oni su bili deo festivala tamo i naravno i ja sa njom, preko recimo u ono vreme rekli smo ključa koji je bio, jer u organizovanje je trebalo da budu od strane svih Republika i Pokrajina, stoga i mi smo bili... mi smo formalno imali obezbeđeno mesto tamo. Ovo je bilo mnogo značajno jer i zbog toga mi smo postigli da idemo tamo, ne uvek na umetničkom nivou, ali mi smo pripadali širom ambijentu. Na primer i sastanke u Radio Televiziji i orkestri. Recimo ja sam bio u '80. godinama, tada sam bio došao iz... došao sam iz Pariza, jel, i ja sam počeo da vodim stručni hor Radio Prištine. U Profesionalnom horu bili su 30-40 ljudi zapošljeni, jel, znači...

Petrit Ćeku: Kada je formiran, iste godine?

Rafet Rudi: '80, da '80. godina je formiran i ja sam počeo da radim i tako jedno sedam sezona ja sam vodio i praktično imali smo koncerti u svim mestima bivše Jugoslavije. U svim značajnim festivalima, u Ohridskom Festivalu i u Beograd, znači u Dubrovačkom festivalu, Opatijskom festivalu moderne muzike i to je bilo kao, bilo je kao u rutini, prezentiranje naših ansambla tamo, koja je bila mnogo favorita za nas koji nismo bili na umetničkom nivou i stručno nije bilo baš profesionalno kao što su bili oni ostali... nije bio uvek traženi nivo. Ali pošto smo bili jedinica u tom ambijentu ili političke jedinice, mi smo koristili ovo.

Eremire Krasnići: Ovde u Kosovo, sa kim ste komunicirali u ovom stručnom nivou?

Rafet Rudi: Vidite, znači ovde, što se tiče našeg muzičkog života, znači ili istorijskog razvoja muzike kod nas ili tokom '70. godina ima jedna esencijalna izmena. Dok u '50. i '60. godinama nismo imali mnogo naših ljudi koji su studirali ali oni su studirali po drugim akademijama, kao u Beogradu, Sarajeva, Zagreba, je da? Ali su studirali u smeru pedagogije. Znači vi bih mogli da znate, recimo profesora kao Endel Beriša, Mark Kaćinari, Vincent Đini, Akil Koci i tako redom. Oni su svi završili smer opšte muzičke pedagogije, jel da? Zatim, na kraju '60.godina počeli su da dolaze prvi stručni kompozitori. Ne govorim za kvalitet ali obavljali su svoj zanat, učili su jel da? Učili u akademiji.

Tako, znači u to vreme došao je Esat Rizvanoli, Fahri Bećiri, došli iz Ljubljane, posle vratio se i Zekirija Balata, Rauf Domi iz Sarajeva, ja iz Beograda u '74. godini, znači sve ovo desilo se za jedan period od pet-šest godina, ovi su, kompozitori koji su se instaliraju u Prištini i počeli su svoju aktivnost, jel? Ja kažem samo na broju, mi i dalje bili smo manjina ali bilo kako bili mi smo nastavili neko iskustvo jako dobro od onih centara gde smo studirali. Recimo, Balata je preneo jedno za... jedno veliko iskustvo... jedan novi duh, jedan duh koji donosi jednu muziku, i to muziku avangarde. Recimo mi, iz Beograda, malo više, jel, posle i Baškim Šehu bio je on dve-tri godine mlađi od mene, iz Sarajeva i približno ovi su bili ljudi koji su bili, koji su bili prisutni muzičkom životu. Mi još uvek nismo imali u ono vreme ljude koji sviraju u instrumentima. Ni dobrih, razvijenih pevača ni razvijenih instrument ista .

Znači, jednom su bili kompozitori, dirigenti, Bahri Čela bio je naš prvi dirigenta koji je diplomirao na dirigovanje i tako redom. I recimo tako stvari su se nad vezivale. Zatim posle su postale i prezentirale i fakultet i muzička akademija, kao učesnici u muzičkoj šemi Prištine. '79.godine je formiran i drugi festival tako zvani "Dani Kosovske Muzike" jeli? U tom pravcu bili smo ja i Balata kao inicijatori. Održao se u Đakovici. Zašto je bilo značajno? Ne radi nekog velikog razvoja, veliki uticaj u javnosti i tako redom, ali je bilo značajno za to što su svirali jako moderna dela našeg stvaralaštva, jel da? Bilo je nešto, videli su svoje svetlo, jel. Barem ja mogu da kažem da jedan od prvih kompozitora, recimo ja kako sam bio mlad ili Baškim ili ono malo kasnije Đon Đevelekaj i tako redom, bili smo, ja sada vidim

kao privilegiju jer nama su mogli da odsviraju dela ansambla, dobra orkestra bivše Jugoslavije, da sada mladi kompozitori ne mogu da izmisle. Nije moguće jedan Zagrebački orkestar da odsvira jednom našem mladom kompozitoru, jel ili Ljubljana. Ovo je bilo ne... i danas je ne moguće, ne zamišljeno, jel da? Ali mi smo imali ove mogućnosti.

U ono vreme možda je bilo i značajno jer ja sam dosta šetao po različitim centrima. Ja sam se snabdevaao sa partiturama moderne muzike i tako redom, imao sam ambicije da izlazim i da studiram i tokom '79. godine ja sam bio u Parizu, kao stipendista francuske vlade. I tu smo koristili jednu kuotu koju smo mi imali znači... sa onog ambijenta kojeg imamo, koji je bio, koji se zvao Jugoslavija, jeli? Jer mi smo otišli preko Ministarstva Unutrašnjih Poslova i u saradnji sa Ministarstvom Unutrašnjih Poslova Francuske, jel da? Bili su neke stipendije predviđene za umetnike, znači za Jugoslovenske umetnike, pa desilo se da su se delile i nama, jel da? Ovako je bio na primer recimo Sabri Hamiti, Ibrahim Rugova, jel da, jednu godine prije mene, i ja sam bio treći po redu znači mi smo bili dobili od tih stipendija koja je bila vrlo značajna.

Ja sam izdržao jedne godine u Parizu i imao sam sve moguće beneficije, imao sam stipendiju, obezbedili smo stanovanje, imao sam obezbeđeno učenje kod jednog kompozitora kod kojeg ja sam studirao, on je bio mnogo značajan za Francusku muziku Claude Ballif i mogu da nazovem da Pariz je bio jedan od tačaka, možda druga tačka mog... druga tačka vrlo značajna na moje muzičko formiranje. Sad da vam govorim o Parizu šta sam ja imao tamo, možda je malo previše jel da? Znači tamo je bilo, kao prvo bio je jedan, uprkos ovih detalja koje sam ja ispričao u vezi razvoja kulturnog života u bivšoj Jugoslaviji u Beogradu i tako, međutim kontakt sa Parizom ono je bilo šokantno za mene, apsolutno jel da, apsolutno. Znači ono je apsolutna determinacija u moj razvoj, znači u razvoj kao kompozitor ali i kao moj intelektualni razvoj .

U prolazu mogu da kažem, onaj kompozitor i moj profesor u Parizu, on je bio i jedan teoretičar, znači {pokazuje sa rukom prema biblioteci, gore prema njemu} puno od njegovih knjiga ja imam, bio je filozof i bio je jedan kompozitor analista iz škole Darmstada i bili su poznati, ne? Znači, oni post-veberi su razvijali njega, znači Boulezi, znači Hans [Zimmer] i nekoliko kompozitora, Stockhausen i tako redom. Znači, bili su znači u pravom cvetanju '50-tih godina i ovaj pripada tom duhu i ja sam kod njega naučio za komponovanje. Uvek nisam se slagao sa njegovom orijentacijom jer je bio dosta ekstreman ali sada vidim, jel da? Ali sada vidim moja shvatanja, ali ja sam dobio i u jednom drugom polju koju ja sam dalje razvio, polje estetike, filozofije, muzičke teorije ovako u opšte. Preko njega ja sam počeo da razmišljam više o muzici. On je bio jedan, obnavljam, bio je jedan filozof kome je interesovalo izvanredno, mene je interesovalo, ja sam voleo da otvaram razgovore, ali posle i on je video neke stvari kod mene, znači u vezi literature, filozofije i muzičke umetnosti koje smo mi diskutovali mnogo sa njim.

U opšte, znači Pariz, Pariz znači, ta godina je mene drugačije uticalo, ja sam posle voleo i bio sam vezan sa francuskom kulturom i ovu biblioteku {pokazuje obim rukama prema biblioteci} koju vi gledate, znači jedan veliki deo ja imam tačno od francuskog jezika, jer ja sam bio vezan posle i sa jezikom, francuskom literaturom, znači i sa kulturom i... znači, u opšte kulturnim francuskim svetom. Recimo i nije možda tako ne značajno da ja čitam... samo na francuskom jeziku praktično, jel da? Što se literature i beletristike ti će i ovako.... Zatim moj stručni rast, jel da, za mene to je od mnogo velikog značaja za to što knjige, teorija, recimo knjige ovde {pokazuje rukom prema biblioteci} teoriju koju imam, one nisu na albanskom nikako, ali ni na srpskom, hrvatskom, nisu, jel da? Znači one možeš da nađeš na engleskom jeziku, kao što nam je poznato, ili na nemačkom, francuskom i ono je meni, znači

ovo je meni omogućilo da tačno dala mogućnost poznavati tu njihovu kulturu koju sam ja obrađivala.

Ja svake godine otišao sam u Francuskoj. Naravno, ne samo '90. godinama, zbog situacije koju vi možete da je zamislite, možete zamisliti. Možete da se sećate onog kulturnog mraka jel da, koji je bio u Kosovo, jel da, i nismo mogli da idemo jel da, za razliku sa prethodnim periodom za koje ja sam vama kazala, kada sam ja otišao po festivalima i nismo imali potrebe za viza, ne... mi nismo znali šta je viza u ono vreme, govorim o '60. i '70. godinama. Znači kada govorim za vreme posle našeg rata, jel da po, koju ja sam na... znači sada će biti 18 godina, jel da, kada sam ja nastavio da idem vazda u Parizu, u Pariz i u Strazbur i tako redom i da... da ja budem u toku sa kulturom znači francuskom.

Četvrti Deo

Petrit Ćeku: Da li je bio Ehat Musa u to vreme gitarista?

Rafet Rudi: Da. Faktički saradnja, veza sa Ehatom, datira i još od ranije. Mi se znamo od još ranije. Kada sam ja studirao u Beogradu i on je tamo bio, Ehat je bio tamo, Ehat Musa je bio Beogradski student.

Petrit Ćeku: Jel da?

Rafet Rudi: Da, da. Prije nego da ide, da ide u Parizu. U '70, u '71. mi smo se družili posle on je otišao u '71. u Parizu. Tako da, ja sam koristio onu našu vezu koju smo imali, ono naše druženje kako bi i ja mogao da idem u velikom Parizu, jel da? Znači, da idem u tom smislu, da svatim bolje, jel da? Barem u prolazu mogu reći prije nego da idem da studiram, jel da? Ja nekoliko meseci, jednu godinu unapred ja sam bio u kući kod Ehata jedno mesec dana u novu kuću, otišao sam onako samo malo da se uhodam, znači bez stipendije jel da? Privatno. I ovo je jedan detalj dosta značajan, znači u ono vreme naše plate su bile dobre, mogli smo da idemo da putujemo do Pariza, jel da? Znači i ovo je jedan značajan detalj, jel da? Znači, danas ko može da ide sa svojom platom da ide i da živi u Parizu jedan mesec, jel da?

Ovo je nemoguće, jel da? I preko Ehata ja sam se upoznao od blizine sa Parizom jer on je imao jedan dugačak period kako je bio otišao tamo i preko kontakta sa njim, saradnje dok sam ja bio tamo sa njim u Parizu u mene se rodila želja da se i ja malo više bavim muzikom i to sa gitarom. To je bilo znači '78, '79, '80, '81, '82, znači to su bile godine kada sam ja napisao jedan veliki deo dela za gitaru, znači: "Rojtjen", "Suita", "Sonaten", zatim kasnije stiže i "Koncerti" i tako redom. Znači i možda je značajno da Ehat, pošto on je imao jedno dobro iskustvo u kontaktu sa kulturom, ja preko njega, preko... preko njega, one sredine koju je on imao, ja sam ušao u toj sredini pa možda malo više.

Ja sam poznao recimo Rafael Andin poznatog profesora i editora, jel? Znači zahvaljujući ovog poznanstva meni je prvo izdanje "Suite" u Parizu od strane štamparske kuće "Transatlantic" koja je meni omogućila da kažem i spominjem jedno relativno poznavanje, Jel da? Moje priznanje u malo širem smislu. Ovo je naravno značajno sa ove sredine koja je bila relativno mrtva u Prištini. Ona je omogućilo možda da svoja dela vidim tamo u interpretaciji ili i malo više. Evo ovo je što se Pariza tiče. Ovo je bilo i naveo sam sa razlogom jer je bilo šokantno, sa činjenice znači bili su koncerti od velikog nivoa, jel, kao što se podrazumeva. Tačno je da sam ja video značajnih orkestra, poznatih Beogradskih

imena ali kada sam otišao sam u Beograd... u Parizu ja sam primetio da oni su stigli u prolazu do Beograda. Oni su tamo živeli (smeje se). Zatim, ovo je bilo naravno dobro iskustvo na njegovom razvoju da se gleda sa druge perspektive, jel, kada ideš u t mesto.

Možda je interesantan i ovaj detalj sa mojim profesorom kojeg ja sam više puta ispričao i studentima. Ja kada sam bio tamo sa profesorom, mi smo slušali albansku muziku. Da, mnogo interesantno. Ja sam njemu pustio južnu muziku da bih slušao moj profesori Claude Ballif, i on mene reče da ova muzika ima jednu zvučnost, ovo je značajno, i dosta značajno za našu albansku muziku, zvučnost kao Leotenus i Perutinus. Leotem, Peroten su dva kompozitora koji razvijaju tradiciju u No... Notredamskoj školi dvanaestog veka, trinaestog jel, jel da. I on ovako je slušao, tako je on osetio i ovo za mene je bilo, na primer, ovo je bilo enigmatičan detalj. Naravno ja sam uradio više konstrukcije jer to je stara muzika i ovo je bilo jedan dokaz, jedna zvučnost jedne muz... jedna polifonija koja nije se slušala ali kako se vidi sačuvana i izgleda da je bila u vezi sa jednim delom Evrope. Ja ovako sam svatio, ali ne u detaljima, detaljno. Jest interesantno, prije nekoliko godina ja sam napisao jedno delo "Ulu mal, te del hena". Ovim ja sam posvetio profesorom Claude Ballif. Nije ovo značajno, on je umro odavno i tako redom, ali tu sam ja uzeo muziku Perotinus, Peroten, Peroten oni su kompozitori trinaestog i sa južnom muzikom ja sam spajao .

Naravno, ja odmah mogu da kažem da ja i tokom moga stvaralačkog dela, ja sam imao prethodno ovu ideju ali nisam mogao da svatim kako može da se spaja znači stara škola polifonije sa Notredama sa albanskom muzikom sa juga. I u jednom momentu, znači imao sam jednu ideju nadovezivanja i sada je jedno skromno delo, naravno jedno skromno delo za hor, jel da a, i ona se interpretirala, mi smo nju interpretirali znači ona se ne nalazi u *Youtube*, ovako ovo nismo plasirali, ali je vrlo značajna jer paralelno ja sam počeo onaj smisao zvučnosti i da ubacim jednu muziku u drugu. Znači u jedno, znači, pojavilo se ambicija ili jedna ideja jer na ovaj način bi trebao da sluša Claude Ballif albansku muziku u ono vreme. Bio je... inače vrlo impresioniran jel da? Bio je vrlo impresioniran pored one bogate muzike i bogatog folklor, jel da? Znači, sve ono snimanja koje su nedeljama slušali za mene je bilo veliko učenje u smislu da od one daljine ja sam osetio da ima i postoji velika vrednost, što znači prosto, naša narodna muzika, još konkretnije naša južna muzika, treba imati veliku staru vrednost, koje čovek kada je ovde ne može da primećuje uvek.

Eremire Krasnići: I kako ste vi stvorili kontakt sa južnom muzikom '80-tih?

Rafet Rudi: Eh, da. I ovo ima svoje...interesantno, ima jedna interesantna priča. Vidite, ja sam tamo u Parizu bio u kontaktu sa nekoliko Albanskih studenata. Prije svega, to su bile godine kada smo imali komuniciranja mi Kosovo-Albanija bila je u '77.godine, u '78, '79, '80. Ja sam bio dve godine prije nego da idem u... u Parizu, bio sam u Albaniji i prema svim okolnostima ja sam tamo uzeo jedan deo snimanja. Ali, druga veza bila je i preko nekoliko albanskih kolega koji nisu bili ljudi muzike. Barem imalo je, oni su javna lica, ministri i ovako jako dobri ljudi i ljudi Ramove partije, posebno odvajam jednog, jeli, Etem Ruku, on je bio moj drugar i on kasnije je razvijao svoju veliku karijeru u univerzitetsku i političku i tako redom. Ovo nije tako značajno, ali preko njega i preko ovih studenata ja sam postigao da nabavim ova snimanja.

Nije ovo naje značajnije. Nego naje značajnije je bilo da sam ja morao da poništim one kasete kada sam se vratio u Prištini. Da, ovo je bolno. Ja, na onaj deo tamo {okrene se i pokazuje na njegovoj levoj strani} imam kasete od onih vremena, moderne muzike, koje sam ja slušao, snimio u radio. U Radio Francuske, *France Musique* i *France Culture*, to su dve radio stanice koje i dan danas ja one slušam.

Sada slušam preko interneta mnogo bolje kada se uporedi sa onim uslovima koji su bili (smeje se) u Parizu ali ovo je nešto drugo, jel da i kada sam se vratio iz Pariza, ja sam imao jedan kofer krcato natrpam od ovih kasete.

Eremire Krasnići: Zašto ste poništili, da li bi mogli da nam kažete razlog?

Rafet Rudi: Eh, da. Ovako znači ja sam vratio sve kasete, osim kasete sa albanskom muzikom, sa razloga da, znači još jedan detalj koji možda pređe granice ovoga, recimo ovog prezentiranja, mog prezentiranja od kompozitora. Ja tokom '70.godina bio sam se zbližio sa kom Jusuf Gervalom. Znači mi smo... se zbližili, izvanredno, godina... četiri, pet zadnjih godina sigurno da je bio od moji naje bliži ljudi, ja sam bio njegov naje bliži čovek, ja sam bio, jel da. I pisali smo i ove festivale koje sam ja spomenuo u muzičkoj šemi i tako redom, mi smo potpisali jedan багаž, jedan veliki deo artikala, jel, koja smo mi vodili i rukovodili. I on u to vreme znači bio je pod istragom srpske policije morao je da napusti Kosovo i otišao je u Nemačkoj, kao što je poznato. I kao tako, ja sam bio u tački posmatranja, jel da?

Naravno, ja celo vreme sam čekao da i ja ću doživeti sreću ovih ljudi koji su znači ovo šta su oni doživeli, ljudi naše kulture, neki zatvor ili slično. Barem ja sam imao konkretnih signala za ovo, ali nije se desilo ono. Nije se desilo za to što ja vezu sa Jusufom imao sam na drugoj, malo više... ja sam imao na drugo polje, ali ne za ilegalne delatnosti... ne, ja barem i kada sam komentirao sa Jusufom o ilegalnim pokretima, ja se čudim kako je on mogao da me svati za moje stavove, jer ja sam bio protiv. Protiv jer ja sam mislio, jedan naš intelektualac, vredan treba da završi školu i na drugi način da vodi nacionalni rat, i ne sa jednim traktatom, petparačke novine, i on se slagao sa mnom.

Zatim ja od Suzane, Jusufove žene, saznao sam da u one bez krajne razgovore koje smo mi razvili o kulturi, umetnosti i literature sa Jusufom, on je bio veliki poznavalac moderne literature jel? Znači, ja sam imao veliki utisak od njega naročito od njega, on, oni su čekali da se obavljaju one razgovore bez kraja sa Jusufom i posle su izašli da podele traktate (smeje se), a da mi izgledalo... a ja nisam znao ove. Naravno, ja sam mogao da mislim da ovaj učini jedno veliko delo, jer ja nisam bio saradivao na tim stvarima za to što ja sam da treba apsolutno drugačije... i danas mi je žao, i danas mislim da treba drugačije. Znači, patriotski rat da bude, da se slaže sa fizionomijom, sa karakterom profesije koju ima. Pisac treba da radi svoj posao malo bolje, kompozitor treba da obavlja svoj posao što kvalitetniji i to je doprinos, jel da?

Dobro, da se okružim... da se vraćam kod onoga što sam malo prije rekao. Ja sam bio okumljen. Ja sam dobio signale konkretne, konkretno od izvora, mnogo, znači sa velikim nadležnostima, jel kao da sam ja bio tačno u ono vreme kod Jusufa, i bio sam, za to ja nisam smeo da držim, bio sam okumljen i nisam smeo da držim ovaj materijal, jel da, i ono danas mi se čini jedna an... anomalija, paradoks. Da, ono je bilo fatalno je moglo biti, jel da, jedan takav snimak je moglo da bude fatalan i upravo zbog toga ja sam poništio sve one kasete, jel da, sve one kasete. Meni bi me zainteresovale makar da znam, koju muziku sam ja prezentirao mom profesoru, jel da, u Pariz. Ja ne znam konkretno, jel da. Jer ja sam znao ovako muziku, ali ne znam tačno baš koju pesmu, jel da, koju pesmu, koju... i ovako je to znači onaj period, recimo u Parizu.

Znači, nije pitanje Pariza ili kontakt jer ja sam slušao samo dobrih orkestara, ili samo dobrih umetnika, samo velikih događaja, ali, sa one pozicije čovek posmatra bolje posedovanja ovde. Ja sam počeo da svatim bolje, jasnije, da vidim jasno vrednost albanske muzike, albanske vrednosti koje ima, ono što

stvarno poseduje, jel? Znači, kada budeš malo dalje znači sa distance, recimo i fizičkih daljina, ali naročito sa kulturne sredine, jel da, vidiš bolje sredina u kojoj ima da se vratiš, jel da? To je tvoja sredina inicijalna, jel da, i ja to sam malo bolje gledao i ovo nije ne značajno jer razvoj ili praćenje recimo standarda koji postoje u jednom kulturnom centru. Kao prvo jednom istraživanje, svatiti sadržaj doživljavati one standarde, tako je to, ono dobro utiče posle ti na jednoj sredini ne razvijene u kakvoj smo bili mi, ti da sređuješ i da se potruđiš da sačuvaš u one standarde. One iste standarde ne možeš da osetiš ako ideš samo jednom u Parizu, na primer, jel da, pratiš jedan koncert i vraćaš se i ovako treba da se radi? Ne, kada već... onda kada osetiš ritam jednog velikog centra.

Sada, na primer u prolazu u Sali Imperial, jel da, znači '83-će kada sam ja imao... da u '83. godinu, ja sam imao koncert sa horom, u sali "Imperial" za festival za koju ja sam ispričao za modernu muzike. Ja sam uzeo tri narodnih svirača. Bili su narodni, koji nije znao o muzici, ali on je svirao folkl... znači i on je svirao na sviraljku narodne motive, jel da, i bilo je jedno delo "Flijimi" koja ima velikog značaja za mene, ne za drugog, da li me svatite. Eh ja sam i to koristio. Ja celo vreme bavim se folklorom. Da, celo vreme folklor gledam sa pozicije kompozitora. Na primer, sada, evo ovde {pokazuje levom rukom} koja treba da se interpretira, delo koje ja spremam, iduće nedelje počinje posao sa... i ona ima ponovo folklor. Ali, je viđen... ne parodija, ona je poziv na ono delo "In C" od Terry Riley. Terry Riley, Terry Riley, Terry Riley koji ima delo "Kunte" to je post moderna muzika. "In C" zove se. A meni ovo se nazove "In A", da li me svati te treba mnogo da ispričam za hor jer ni jedan ne zna šta je to "In C", "In A", znači. Zatim tamo ima narodno, znači jel da znači ...

Eremire Krasnići: U tom smislu ja mislim...

Rafet Rudi: Da, da. Zatim ja obožavam one koji su u brzini, koji su fleksibilni, da li me svatiš? Ja ne, ne, ja volim, ajde da ne govorim za iskustvo sada, jer za iskustvo ne volim da se mešam. Na prime, ja, ja sam... jako dobro svirao u klaviru nekada, ali ja nisam voleo da izlazim kao klavirista, znate? Ili na primer, ja se izvinjavam što pravim ovakvu digresiju ovakvu, ali na primer ne znam, Balata dozvoljava da izlazi kao klavir... klavirista. Nemam protiv, on neka uradi. Ja za sebe... vidite, on izlazi, izlazio je u Opatiji je izašao. Da idem ja u Opatiji da sviram, onaj Pavića Gvozdić tamo, i ja da sviram. Ili Vladimir Krpan i ja da sednem pored klavira, jel? Imam poštovanje prema profesije, nivoa, jel da? Znači zbog toga nisam dozvolio tako, znate, da izlazim u drugu profesiju, jel da. Međutim kada vidim nekad dosta sam menjao profesije, i pisanjem, i sa... Pa ovo pisanje ima svoju logiku jer to pisanje članaka su jasne od strane kompozitora, i ne sa pozicije jednog muzikologa. Jer ja imam mnogo članaka napisanih, mogu reći jedno četiristo ili petsto članaka su napisanih, da li me svatiš, zatim, one kritike ili mali članakovi ovako... Dobro...

Petrit Ćeku: Ovako, da, hmm... da, možda možete... samo jedan detalj ovako iz početka, od prvog kontakta sa muzikom. Kod "Suita" za gitaru ja sam gledao jedan način dosta rafinirano inkliniranje folkloru ili nekih motiva naročito sa juga. Ja mislim da je to vezano sa onim snimkom kojeg ste vi imali u Parizu one koje ste kasnije poništili. Da, ali mene interesuje hronološki kada je počelo svrstanje jedne nacionalne tendencije narodne muzike?

Rafet Rudi: Aha. Ovako, da. Da, da. Vidite, znači od prvoga dela, interesantno je znači da moj profesor u Beograd je insistirao da... da ja obuhvatim narodne teme i da njih ubacim na moja dela, i praktično moja prva dela Suita, Sonata, Varijacije, Gudački kvartet, i tako redom za vreme studiranja, svaki deo je imao po jednu narodnu pesmu. Mnogo je interesantno. Znači on, bio je spreman i mogu da kažem podrazumeva se. Pa to je bilo i mehaničko u smislu da je uticao moj profesor, tako je prosto rečeno.

Nisu neka moja shvatanja. Zatim kasnije, kasnije znači kasnije, znači bila je jedna, jedno shvatanje u smislu stvaralaštva. Bila je jedna, jedna moja unutrašnja ambicija da bude jedno, jedno nadovezivanje, znači što više avangardne muzike sa albanskom muzikom, znači. I ovo, znači, ne uvek u formi citata jel da, ali uvek u pokušaju da napraviš jednu logičnu harmoniju. I sada, ovo je onaj, onaj, ona idioma za stvaralaštvo jel da?

Ovo je jedna moja mnogo duboka ambicija u kojoj uvek nisam uspevaao. Ali, ambicije su bile uvek na tom pravcu. Znači da, bez obzira na... koja orijentisanja... stil koga izabere kompozitor, napiše ili je albanska muzika može biti jedna šanca. Ne u smislu propagande, ili jednog patriotskog preprečice, znači jedan patriotski pamflet. Ne za nešto, za neku svrhu izmišljen prethodno ali u smislu daje jednu dobru šancu označava dobrog izvora za, za stvaralaštvo dela, jel da? Nezavisno da se dela pišu na način, način tonalne neo klasike ili ima da se piše na atonalni način, jel da? Znači ovo je moguće. U "Suita" i u "Rojtje" ima i u svakoj, u svakoj ima nešto, nešto narodno, jel da? Da narodno. Ali uvek sam se zalagao to da bude tamo negde na visokom nivou, ali baš uvek nisam postigao, jel da ali u zadnjim delovima ta veza postoji.

Na žalost kod nas nema mnogo, mnogo ovakvih radova... etnomuzikologije, poverljive, jel da? Poverljive da znaš koja je albanska muzika, jel da, i da uzimaš istu, jel da? Znači, i mi imamo sreću da i mi imamo ponekad običnu muziku i nju imamo ka orijentalne. Orientalni motivi, ja govorim za stvaralaštvo kosovskih kompozitora u opšte, i sebe ja vidim tu, da oduzet po neki motiv or... prosto orijentalka u smislu da, a mi smo ubeđeni da je albanska muzika. On, da, znači ti je nemaš uvek ono. Po bogu teško je mnogo da nađeš muziku, koja je albanska muzika i šta je pod utiskom orijenta, jel da?

Ovo je jedan veliki problem i na ovom pravcu naša etno muzikologija nije radila, nije... Ja govorim za ovde i za Albaniju, nema, nema velikih rezultata. Za to, onaj momenat od kada je slušao moj profesor južnu muziku i postavljao je paralelu između one muzike i muzike znači XII, XIII veka, francuske muzike, jel da? Onda meni se činio kao jedan mister, jel da? Dosta, dosta, mnogo ovako privlačna, a šta se krije tu? Da li postoji mogućnost, jer mi znamo i ona muzika iz škole Notredama jel da, znači tradicija Notredama iz XII, XIII veka, pevanja Notredama ili škole Notredama, i ona je francuska nacionalna muzika. Nije ona rafinirana muzika sa vremena Renesanse i Baroka, ona je mnogo rudimentarne, ovako. Znači, treba da bude više narodna ona muzika, i ona se približava sa našom južnom muzikom.

Da li postoji jedna duboka veza ove muzike, pa možda i od ranijih veka... još ranije, jel da? Naravno, da nema nikakvo istraživanje u ovom pravcu, jel da, i zbog toga ovo znači, moja dela koja imaju naslaganje u folklor na permanentan način svaka moja dela, uvek ja nisam siguran da su vezane sa albanskom muzikom jer sama albanska muzika nije mnogo jasna, sama ona izgradnja, melodična struktura, motivisanja, melodija, nisu dosta jasne, jel da? Mi, naravno da, mi u našu imaginaciju, mi uvek, ali nije tako, jel a? Znači...

Petrit Ćeku: Vratimo se ponovo muzici. Jeste vi imali, jeste li vi bili pod cenzurom, da li se sećate nešto...

Rafet Rudi: Period? Da...

Petrit Ćeku: Mislim da jednom su bili diskutovali o pitanju, nešto oko jednog teksta, koji se smatralo malo...

Rafet Rudi: Aaa. Ne. Ja sam bio ovako pod cenzurom, po nekom načinu, znači formalno. U momentu.... Ali ovo je drugo, drugi momenat. Ja uvek sam bio na pratnju od nekoga, jel da? Mada nikad nisam se bavio politikom. Uopšte. Nikada nisam bio aktivan u politici, jel da? Ali od onih vremena kada sam se ja družio sa Jusufom, ja sam bio pod nekim pogrdnom oku i na moj posao kao dirigenta, jel da? U profesionalnom horu radio Prištine, znači ja sam imao jednog incidenta. Mene su isterali iz hora, znači '87. godine.

Dobro, ovo ja ću da ispričam sve taman ovako, da sam bio pod cenzurom jel da, ovo stoji, ovo je odgovor na vaše pitanje. Znači, ovo je bilo '87., sećam se bilo je jedan tradicionalni dan radija koju smo slavili. Bio je u sali Predsednik Republike Srbije, Predsednik Centralnog Komiteta Srbije i Predsednik Kosova i tako redom. Oni su bili, hor je bio, oni uvek su bili prisutni u tim skupovima, manifestacija ili znači kada su bile protokolarne, jel da i bio je jedan koncert u radio, mi obično nismo napisali program. Bilo je nekoliko umetničkih tačaka običnih, jel da? Svake godine imali smo nekoliko tačaka obič... i onda je bilo potrebno da se peva preko one nacionalističke euforije jel da, one koja je bila '80-tih godina, i pesma "Druže Tito, mi ti se kunemo", jel da? Znači ova se dala za kraj kao himna i one godine za čudo bio je napisan program i tu nije bilo i ovo himna, koja nije bilo potrebe da se napiše. Kada se završio umetnički program, ja sam dao znak horu, znači da izlaze da se skinu iz scena i oni su čekali "Druže Tito, mi ti se kunemo". Sav ovaj naš, onaj politički establišment i ja kao veliki junak, naravno ja nisam ni znao šta se dešava jel da, znači sa razloga da jedan član hora je pevao ne jasno i sve ovako a? Sve ovako je bilo.

Znači ja sam izašao iz koncerta i imao sam neke male signale da sam propustio neki incident, jel da? Posle jedan, jedan naš čovek, mene mi mi dao do znanja da se ovo prati, kaže ovo je treći put da se ne peva : "Druže Tito, mi ti se kunemo". On je konstatovao ali ja nisam znao za ovo (na smeje se). Znači... i ja sam otišao kući i zatim počelo je neka kampanja u Beogradskim novinama. U "Politika", u "Novosti" i ovako, znači imao sam ja takve. Ja nisam znao, jer je bio vikend i u nedelju došao je službeno lice iz Radio Televizije i dao je meni onu odluku za isterivanje sa posla iz hora Radio Televizije. Ja nisam zn... nisam znao. Kada sam dobio novine i gledam one članakove, one su bile bizarne. One su bile neki izazov linčovanje, zatvora i tako redom, jel da? Užasno jel da, znači da ja nisam znao u opšte i od toga dana moja dela su bila zabranjena da se daju preko radija, jel da?

Eremire Krasnići: Jeli ovo početak Miloševićevog nacionalizma?

Rafet Rudi: Pa, da jer su baš '80... taman ovo je zadnja faza, prije nego da dolazi, prije nego da dobije Milošević tamo, jel da? On '87. došao je u čelo, jel da? Ovo se desilo u početku '87. Zatim, 19 godina ja nisam dirigirao, jel da? Znaci, ovo je sreća (smeje se). Ali, dobro posle toga, nakon nekoliko meseci, jel da, naravno Albanci koji su bili u radio, televizije, novine, na tihi način meni su dali podršku. Ljudi koji su bili na rukovodeća mesta ili ovako. Ali, nisu mogli javno da me podržavaju, jel da? Znači, to vreme je bilo naje opasniji period jel da? Znači možda sada generacije ne mogu da svate ali tada se moglo nastradati, kao što je poznato jel da?

Znači, ovakvih banalni stvari. Nisu stradali za to što su imali program i da su organizovali vojsku. Ne, ne, a bilo je jedan članak zbog koga (smeje se),i dobio je deset godina posle, deset, petnaest godina, jel da. Ovako se desilo. Intelektualci ovako su nastradali jel? Znači, nije trebalo da bude nešto ozbiljno,

ozbiljno i ono bi moglo da se dešava sa mnom i to mnogo lako i naravno tu bi napravili sasvim nešto drugo, posledice koje imaju drugi pravac, jel da? Ali ona dela... moja dela u radio bile su zabranjene. Ovo u ono vreme je bilo naje važnije dali je nešto zabranjeno ili ne za to što naša dela su se slušale mnogo preko radija. Dok sada su sasvim zabranjene ovako na prijateljskom načinu jel da? (smeju se svi). Znači u prolazu, možda nije ovo za priču, na ovom slučaju, ali mi smo dobili velikih tandemama u ono vreme. Znači jedan godišnji budžet, jedan veliki deo godišnjeg budžeta je oduzet za to što su interpretirana naša dela u radio, jel, ili po televizije.

Petrit Ćeku: U svim radio stanicama bivše Jugoslavije one su puštene?

Rafet Rudi: Da, da, naravno. One su bile dosta klasifikovane, sistemski. Ako se delo interpretira u Radio Televiziju Jugoslavije, od osam do devet posle vesti ona su bila dobro plaćena. Znači imali su veliki tandem. Naravno sada, sada se ne bavimo time.

Sada oni koji proizvode *šund*, jel da, kada su se organizovali za prava autora i ovako, jel da? Šund, kada rade, čisti šund jel da, oni zaštite svoja prava, jel da? Nas ne pitaju jel da? Mi nismo uopšte prisutni tome i ove su sasvim sporadične. Dok mi kao kompozitori bili smo izvanredno zaštićeni. Ja sam dobio honorare sa strane i iz Moskve, tamo gde se interpretiralo moje delo, jel da? Znači, nisu bile bože moj velike iz drugih... inostranstva, ali bilo je... za to što su se menjali dela, da oni su bili menjali dali su jugoslovenskoj Radio Televiziji sa Radio Televizije, bilo je dosta toga. Znači oni su menjali i slušali su dela, jel da? Slušali su dela, sve redom i posle na jedan život ne baš dobro organizovano, jel da? Posle rata, tako reći naše stvaralaštvo je u nekom stanju, u ovom domenu, jel da? Ovo je za plakati! Drugo pitanje u domenu, za intenzivniji muzički život, jel da? Bilo je malo više, kao što je poznato jel da? Posle rata.... Ali u medijumima radio, televizije tamo gde su normalni pristupi, jel da? Za jednog stvaralaca, recimo analogno u Beogradu, Zagrebu, ili da ne kažem u Francuskoj, znači kod nas nema ništa.

Peti Deo

Rafet Rudi: Posle povratka iz Pariza, možda u ono vreme, recimo... ne bi znao dokle može da stiže, jel da? Znači, ja bih sada malo u kratko da dolazim do ovoga. Znači posle povratka iz Pariza, ja sam nastavio moj stvaralački život, recimo ili moju aktivnost u Prištini. Ali ovo vreme je više vezano sa mojim aktivnostima kao dirigent, za to što '80-tim tačno nekoliko nedelja posle mog povratka sa Pariza, ja sam počeo da radim sa profesionalnom horom radija. Sasvim slučajno bilo je ono. Nije bilo jedno, jedna profesija koju sam ja sanjao kada sam ja registrovao dirigovanje. Apsolutno nije, ne stoji. Ja nisam mogao da zamislim, ja nisam studirao za dirigenta da bi postao dirigent. Još manje da budem horski dirigent, eh pa tu ja nisam video sebe.

Ovo je bilo sasvim slučajno, znači moje angažovanje u radio i... ali je značajno za moje stvaralaštvo i moju delatnost i za moj razvoj u muziku, pošto sedam budućih sezona '80, '87, ja sam bio vezan sa horom u radio i sa horskim aktivnostima u radio, po različitim festivalima Jugoslavije. I nije bio mali broj. Znači imali su veliku vrednost. Zatim i prezentiranje hora u mreži, znači u jugoslovenskoj mreži radio-difuzije koja je bila prisutna. Znači, da taj hor su mogli da slušaju, da poznaju i moje kolege, recimo u Ljubljani, u Sarajevo ili ovako, za to što je bio jedan zajedničko kulturno tržište, jel da?

Znači sve one godine su bile vezane sa horom i horskim aktivnostima i moje stvaralaštvo je bilo isto vezano sa horom. Ali, treba reći da u početku '80-tih godina počelo je da se degradira kulturni život kod nas. Znači ono, ona nada koja je bila tamo negde u početku '70-tih godina, onaj interval je bio izvanredan za kulturu, znači za Kosovo. Ja mislim da nikada više kosovska kultura neće doživeti ovako intenzivni period i kada vidimo ovo sada, jer to je trajalo samo šest-sedam godina, impresivne su bile, kada su se formirale institucije, različiti aktivnosti i u oblasti muzike osim oblas... oblasti šire kulture. I tokom '81., znači naravno imali smo '80. smrt Tita i tako redom. Tokom '81. počelo da se menja politička klima i bilo je reperkusije, naravno i u našoj muzici, našoj kulturi i znatno da je uticalo i u mojim radovima.

Znači, uprkos toga što su šanse bile jako velike u ono vreme, da se idem unapred, da se avansira stvaralaštvo, stvaralaštvo naših kompozitora sa festivalima. Zatim da raste orkestar, akademija da se razvija i tako redom, ono u to vreme išlo je na dolje. Na žalost, jel, zbog grubog mešanja sa strane politike, znači u kulturnu stvaralaštvo, jel da? Dok, '87-me meni je prekinuto, znači prekinuli mi posao sa horom i bilo je problematično moje predstavljanje tako smatram ja one moje javne pojave kao kompozitor, jel, u radio i tako redom zbog nekih političkih problema koji su se pojavile.

Eh, znači u momentu kada su bile šanse, recimo za ono optimalno vreme, kada bih dobio pravi razvoj kulturnih institucija, kulturni život i tako redom, tada je otišlo na dolje, dotle su stigli da '90-te godina zatvarali su Radio Televiziju. Iste, ili '91. su zatvarali svaku praktično svaku instituciju i mi smo doživeli užasno doba, pakao, znači što se tiče kulturnog života, naravno i nacionalno svakako. Da, sada da gledamo, ako se gleda sav onaj širi ambijenta sa prizme kulture, ona je bila, obrazovanje, kulture i prosvete, bilo je jedan period fatalan. Fatalno!.

Ja sam počeo u ono vreme da se bavim sa pisanjem, sa pisanjem članova, za to što i nisam mogao drugačije da se ja izrazim. Ja sam radio u listi Koha". "Koha" bila je, znači ona je bila '91, '94, '95. godine. Znači imao sam jednu rubriku. Redaktor je bio Ećrem Baša i ja jednu i po godine, znači ja sam napisao mnogo, znači svake nedelje ja sam napisao za različite događaje u muziku i to ja mislim da ima više od stotinu članka u tom periodu. Kada gledam ja sa čime, koji je subjekat onih pisanja... Barem, sa jedne strane, barem mene to mene pravi impresivnim, kako sam mogao da se bavim time, sa onim temama u ono jako grubo vreme, jel da? Ali na drugoj strani sada mi se čine skoro da su bile prazne, jel da?

Možete zamisliti, na primer ja sam napisao o kompozitorima, 70 godišnjica Bouleza, znači, ili na primer godišnjica Michael Tippett, kompozitori koji u moderno vreme, nisu poznati barem. Teško da su poznati i u drugim centrima a kamoli kod nas. Po tome što ja preko novine ja sam bio u kontaktu komuniciranja sa drugim francuskim novinama. *Le Monde de la musique* [Svet Muzike] bio sam ovako preplaćen, i pratio sam neke stvari koje su bile pisane. Recimo, možete da pretpostavljate koji paradoksalno je bio. U '95. je, Mitterrand, otvori grad muzike *Cité de la Musique* znači i članak napisan prije nego da se otvara "Koha". Znači, kojim aktuelnim temama ja sam se bavio, za... godišnjicu Schonberga ili ovome slično.

Ja znači, meni se čini kao da sam živeo u ostrvo, znači potpuno sam, potpuno sam. Ako se gledaju one teme, samo teme ne na nivo pisanja, nego samo tema, znači ono je bila užasna samoća. Na primer počnem da pišem o Anton Webern, ili da pišem o Edgard Varèse u ono vreme, za Cage da se piše. Svaki od onih članaka, su u sastavu Eseistika koja su prebačena u moju knjigu "Sprova Estetike", ono sve

datira od onoga vremena, jel da? Znači, ja sam se bavio, bio sam preokupiran, ja sam se bavio filozofskim i estetskim knjigama i tako redom jel da?

Ili na primer, jedan detalj. U ono vreme, znači '90. godine sada jel, znači nakon onog klizanja na dole od '80-tih ka '90-tim kada se prekidalo, u sred dana ljudi se sastali ljudi kulture, ljudi... intelektualci... u nekim prostim prostorijama. Vi možda za ovo malo znate, "Eljida", ili "Dora" ili nešto slično i tamo su razvili debate političke prirode i zatim oko tri sata po podne morali smo da se razidemo i da se zatvaramo po svojim kućama. I ja sam se zalagao da nađem jedno kvalitetno radio tako da bih mogao da slušam treći program Beograda, i na ono, na ono, na onaj užas... policijski čas, jel da, ja sam slušao Arvo Pärt na primer i kao dokaz imam ovde jedno breme kasete koja sam ja, ja, snimio od trećeg programa Radio Beograda koje je imao neko visoko orijentisanje u smislu muzičke promocije i kulturnih i modernih tema, jel da? Pa, ne kažem da je ona bila plodna. Ali, bilo je jedan, jedno prosto, jedan paradoks u mom životu. Jedna situacija ovako, ovako paradoksalna i... kontraverzna, kontraverzna.

Možete zamisliti, jedan osećaj, jedna emocija koju sam ja imao u ono vreme, koja... teško mogu opisati. Recimo kada sam ja slušao neku modernu muziku, ja sam... ili moderne horske pesme, jel da? Muziku sa kojom se bavio hor radija u ono vreme, jel da? Znači bila je jedna orijentacija sasvim avanzirana, jel da? Ja sam imao neki osećaj, jakim emoci... emocionalan, jel da? Ne zbog muzike, zbog samog ambijenta kojeg je pokrila ona muzika, koja ostvarila za ono vreme, i može, zašto... ja verujem da nije niko lud da sluša Anton Webern i ne može da doživi kao Tchaikovskyn, jel da? Ono je doživljaj koji se doživi intelektualno, ali ne emocionalno. Nema šta da te uzbuđuje više, jel da? A kada se ja uzbuđujem... zatim ja se uzbuđujem. Ali ne za muziku, nego za ambijenata koje pruži ova muzika, koja za tada bila je daleka, eh...

Dobro ovo je bilo u '90. godinama i naravno intimno ja osećam bol za taj period života. Znači, apsolutno, ja ne mogu da budem idealista u nacionalnim oblastima na ovom polju je dosta mnogo urađeno, jel da? Avanziranja u smislu jedne, znači jedne nacionalne samosvesti koje je bilo u to vreme ali sigurno to je vredno, u pogledu stvaralaštva, a to je fatalno, jel da? Za mene su bile fatalne i ja žalim one godine, jel da?

Eremire Krasnići: I šta je bilo sa muzikom u ono vreme?

Rafet Rudi: Ne, nije imalo ništa. Barem u '93. godinu, nekoliko dana prije nego da se zatvara Institut Albanologije kao zadnja institucija koja se zatvorila, jel da? Ima šema koje su poznate Anton Četta bio istučen, ovakve su užasne. Nekoliko dana unapred, ja sam pokušao da aktiviram hor. Ovo je decembar '93 godine. Pokupili smo se nekoliko ljudi hora i egzekutirali smo, bio je sa tematikom taj koncert. Održan je u stepenicama Instituta Albanologije, sakralna albanska stvaralaštva, bilo je tako. Mi smo izvodili Nolia, znači, da nekoliko dela od Fan Nolia. Ja sam bio napisao jedno delo, jednu vrstu male kantate, pod uticajem pevanja liturgije iz Arberije, i tako redom. Dobro, ta tematika, namerno je učinjena tako. Ali bilo, jedna aktivnost koja se prekinula, i imala je svoju vrednost...

Petrit Ćeku: Gde ste držali koncerte?

Rafet Rudi: U jednoj s... u Institut Albanologije.

Petrit Ćeku: Aha, da. Mene interesuje samo oko koncerta.

Rafet Rudi: Da, u Institut Albanologije i nekoliko dana nakon toga, Institut je zatvoren. Zadnja zgrada, jel da i bila je jedna velika tišina, mnogo velika. U prolazu sada ovako kažem, kažem ja sam tada dostavio moja dela mojim kolegama u Albaniji i tamo su se interpretirale mnogo, na ona doba. Znači '95, '96, '97, '98. godine, bio sam mnogo prisutan u Albaniji, znači tamo je počela moderna muzika da bude aktuelna i bili su zainteresovani, tako da su se interpretirale.

Dobro, ali ja mislim da je bila prava kompletna tišina i tama u našoj kulturi. Naravno mi smo gledali idealno, ovako. Ja nisam mogao da priznam, jel da? Ja nisam mogao jer ja sam bio... ne da sam bio naje svesniji, svaki možda je nešto razmišljao dobro, znali su da je nešto fatalno za kulturu, jel da? Znači, ali nisu hteli ljudi da priznaju, jel da? Fatalno za prosvetu, za koje mi danas osetimo praktično represiju posle svega, jel da? Ono je fatalno. Ono instrumentalizovano u prosveti, tako na veliko, jel da? Znači naravno sa naje boljim ciljevima, svakako znači, ono je... nismo navikli tako, nije se radilo tako, i tako redom... I tako postigli smo i '90, znači i nije imalo, '99 znači do...

Eremire Krasnići: Kada je počeo rat, gde ste vi bili tokom rata?

Rafet Rudi: Da. Ovako, ja sam bio pola vremena na one tri meseci, bio sam ovde unutra. Naravno, ne u ovoj kući, u jednoj drugoj kući koju je imamo, bili smo u centru grada. Nakon peripetija u prolazu granice, koja nisu bila uspešna, znači prelaz za Makedoniju, jel da? Ja sam se vratio još mesec dana posle ja sam bio ovde i kasnije ja sam prelazio. Ali kad, drugi deo, recimo mesec maj i do oslobođenja, ja sam bio u Skoplje i tu ima jedna interesantna priča znači koja se nadovezuje sa mojim poslovima i na organizovanje festivala i tako... posle rata. U ono vreme, ja sam bio u kontaktu sa Iljir Bajrijem, sa kojim ja sam saradivao i ranije, jel da? Imao sam ga nekada kao saradnika i ovako. U okviru jedne aktivnosti malo čudnim od onih '90. godina aktivirali smo jedan oktet, vokalni oktet. Ja s... skini, barem mi smo realizovali i dela, znači Bach i Schubert i tako redom, jel da? Da, ono je jedna mini priča.

Petrit Ćeku: Ovo se meni ne čini tako mini priča, eh dali bi mogli da se vratimo još malo da se vratimo '90. godinama... na sve ovo...

Rafet Rudi: Da. Vidi, on je imao koncert, bili su sporadični koncerti. Na primer, barem tada ja sam bio mnogo aktivan u smislu, i... ili bio sam direktan učesnik ili sa kritikom, jel da? Sećam se na primer jednog koncerta koji je bio dosta privlačan, jako dobar... Sihana, Lejlja u Katoličkoj crkvi, znači gde sam ja nadovezivao, znači koncert je počeo i na tome nestade svetlo znači, i one dve naše dive kako su počele, naše odlične umetnice, htele da nastave...nastavljale sa interpretiraju, jel da? I... sećam se ja sam bio napisao jednu kritiku, znači ono je bilo na neki simboličan način da ovo je zamračivanje kulturnog života, znači tim koncertom, jel da?

Mi smo ovako držali sporadične koncerte. Na primer, recimo u š... u prostorijama udruženja kompozitora, ja sam bio beležio godišnjicu Mocarta. Bio je '91. godine, godišnjica Mocarta, i mi smo bili beležili povodom ovih različitih članaka, koncertom, oni u onu sobu... onda smo mi da je to sala, to je, (nasmeje se) jel da? To je bila mala soba, na pola ove sobe dole {pokazuje sa rukom tu sobu}, tako da. Da, imala 52 stolice, ovo znam jer sam bio mnogo agilan ovako u tim organizovanjima. One su održane, ali one su imale jedan osećaj ovako idea... fantastičnog idealizma, jel da? Irealno zar ne, znači kao nešto radimo. Mi, mi smo se suprotstavili sa... stvorili jednu iluziju o kulturnom životu, jel da? A to je dobro za nacionalno pitanje, ali za umetničko pitanje to je mnogo teško.

Petrit Ćeku: Da bih pribrali '90-tih godina meni pade na pamet jedan privatni razgovor kada ste bili upoređivali sa Prvim Svetskim Ratom, kada je Raveli učestvovao i kao vozač auto ambulante i neke stvari... vi ste bili mene pričali i rekli ste mi da...

Rafet Rudi: Jeli? Ne, ne mogu da se sećam ovoga detalja.

Petrit Ćeku: Tada ste meni rekli da on ipak kada se vratio u Parizu, tu je imao kulturne aktivnosti, uprkos toga što je bio svetski rat!

Rafet Rudi: Da, da. Ja mislim da kada bih bio život konsolidovan prije '90,tih godina ja mislim da bi smo imali paralelnih aktivnosti. Ali mi nismo imali mnogo, jel? Moramo priznati.

Petrit Ćeku: Pa bilo je zabranjeno...

Rafet Rudi: Da, da, znači bilo je, nije se moglo, orkestar da aktiviraš, jel da? Ove kolektivne, i bilo je problem i ovako fizički da se pokupe ljudi.... Jer malo veći skup ljudi, bilo je odmah problematično, jel da? Znači ovako i tako redom.

Znači, ono je bila jedna prava velika tama '90 tih godina... u ono vreme kada sam ja bio u Skoplje, pozvala me je Vanessa Redgrave. Ona je bila u Kanadi, i znači broj telefona dao je Iljiri, Iljir koji je bio komunicirao '98. kada je Vanessa bila ovde u ono vreme kada su bile ona bekstva po šumama, izbeglica. Ona je bila jedna aktivistkinja, otišla je i upoznala se sa Iljirom, Iljir Bajri i Iljira je volela mnogo Vanessa. Imali su jednu jako čudnu relaciju. Ja, jer mi smo mnogo sarađivali posle, znači izvanredno u Prištini, ovde, i znam ovo... i Iljir je njoj rekao za jedanu inicijativu koju je ona imala da organizuje jedan festival ovde. Festival koji je... kasnije je nazvao "Festival Povratka", jel da? Znači...da dobro je možda da kontaktira za neku aktivnost, u oblasti kulture, Envera Petrovcia u oblasti teatra i ovako.

I ona mene predlaže za jedan festival koji bi trebao da se održava odmah prvih dana posle rata, i ona praktično predosećala je da ratu se privede kraj, jel da? I mi smo znali da se završi, tako da mi oduzeli smo posao i počeli smo saradnju. Ono posle bilo je saradnja, tada su počeli emajl i koristi li smo i internet. Ja sam bio u Skoplju radio sam u jedno radio, "Radio 21" znači tada taj radio bio je tamo aktivna. Znači ovo je naš kraj... maja, jel da? Znači, baš malo prije kraja rata i ova nam došlo kao jako dobra ideja, da pozivamo jako velika imena, i ona ih pozvala. Između njima i Philip Glass, ali i imena iz drugih polja, glumac Franko Nero, i sa zabavnu muziku. Neka imena za vas mnogo ne znači, ali na primer Lulu Kennedy-Cairns bio je mnogo poznat za Rock muzike u Engleskoj, tokom godina....Ona je bila ovde u koncert znači u okviru ove manifestacije bila je Patricia Kase, i tako redom.

I to se postiglo, znači u septembar, jel da, u septembar da se održava ovaj festival. I održan je festival i u okviru festivala trebalo je da bude i Philip Glass, da učestvuje i učestvovao je ali ne u Prištini jer ovde nije se moglo, nismo mi imali neku udobnu salu sa klavirom da se nađe...i održan je festival sa posterima na Albanskom, naravno i na engleskom, u festivalu znači u Prištini. Ali koncert Glassia održan je u Univerzalnoj Sali i mi smo otišli u tom okviru ...

Petrit Ćeku: Koncerti je u Skoplju, jel da?

Rafet Rudi: U Skoplju, na Univerzalnoj Sali u Skoplju, i koncert je održao mi smo komunicirali. Tokom priprema bili smo u kontaktu Philip Glassin. On je bio... to je bio jedan humanitarni festival jel da? Znači učestvovali su jako poznata imena i to kao Elton John, Mikhail Baryshnikov, i tako redom bili su donatori jel da? Potrebni za ovaj festival. Ne mogu da se sećam još nekoliko imena koji su učestvovali... koji su u svetu poznati. Stigli su sa strane u ono vreme bili su u Al... u Skoplju kao izbeglice, Iljir u Italiji i Vanessa, da komuniciraju i odmah posle rata, posle kada se završio rat Vanessa došla je ovde i ona u julu mesecu, avgust, i tako posle dolazila je nekoliko puta redom. Stvorila se redakcija festivala i održan je taj festival, sa nadom i velikim ambicijama da to ostane kao festival, znači kao tradicionalni festival.

Ali, na žalost nije se održao, nije ostao tako kako smo se nadali. Ali, na neki način, preko onog festivala stvoreni su više drugih festivala kao "Remusica" i tako redom, jel da i to barem sa insistiranjem Vanesse i jednog režisera Gotar koji je bio... i tako, odlučila je Vanessa da se ostvaruje jedan moderan muzički centar. Ja sam uradio ono, tog projekta, i zamolim Philip Glassia da on bude časni predsednik. Naravno, on od ljubavnosti znate pristao je, ali nismo nastavili to, baš... nismo nastavili onu mogućnost da nastavimo ovu saradnju konkretno sa Philip Glass. Meni je žao što nismo koristili toga momenta. On je imao to raspoloženje, bio je... on je tačno znao gde je došao u festivalu i tako redom. Jedno ime od velikog značaja i za nas, značajan naročito za nas za promovisanje muz... naše muzičke kulture u svetu, tako da imamo mi mogućnost da budemo pod tim kišobranom jel da? To je jedno posebno ime.

Međutim, taj festival se održavao ali taj festival malo više pretvorio se u koncert i održan je bio u ovoj Sali koja se popalila, bili su negde oko pet-šest hiljada ljudi. Znači... barem u zadnjem festivalu "Prim Fest" prikazivan je jedan dokumentarni film ate od kanadskog režisera tako mislim, tako da ja nisam video taj film. Gledali su ljudi i celu pripremu festivala, jer ono je bilo intenzivno, jest, jest formirala se kancelarija gde je došla Vanessa i tu su održane redovne sednice. Ne samo dve-tri, nego mnogo njih. Mi smo radili svakoga dana i bili smo da se konsultujemo oko manifestacije, mogu da vam dajem jedan detalj. Četiri aviona su došli specijalno za tu predstavu. Došao je jedan hor iz Kanade, znači došao je i Jaques Lang, Ministar za Kulturu Francuske. On je veliki personalitet, znači za Francusku kulturu, zbog toga što on je pripremio svetski dan muzike, 21. juni, on je bio inicijator. On je bio prisutan i drugih poznatih i velikih imena. Eh, znači bilo je jedan veliki entuzijizam i tako redom.

Stoga, šta je ostalo od toga? Ostade centar za novu muziku koju smo mi formirali, koju smo mi formirali tih dana i sa tog centra formiran je festival "Remusica" jel da? Znači dve godine, dve godine kasnije, tri godine kasnije, tačno od muzičkog centra. Zatim formiran je muzički centar... muzik... moderni muzički centar približno i nominalno još postoji, mada nema bog zna koju posebnu delatnost za to što je bilo koncentrisana samo na organizovanje Festivala "Remusica".

Međutim, od toga je započeto, sa one inicijative Vanessa, za to što oko organizovanja, ona je bila izvanredno sposobna, sposobna za organizovanje, jel da? Mene je iznenadila uvek ta osoba, onaj elan ona energija i sve što je ona pružila u ovom pravcu. Znači, preko nje počelo malo da oživi, oživeo je muzički život, odjednom zar ne? Tokom 2000, 2001, 2002 bili su nekoliko festivala. Kao prvo "Festivali kamernе muzike", "Remusica", i tako redom. Znači i naravno kulturni ambijent, ambijent u polju muzike dobio jedan sasvim drugi pogled. Za nešto bilo je izvanredno fino, počeli su aktivnosti da se povećavaju, kao što je već poznato, mnogo koncerti naročito kamerna formacija koje su došle sa strane kao donacija ambasada, za kulturne programe različite fondacije. Znači da, sigurno za jedan desetogodišnji period bilo je niz fondacija koja su omogućavali. Oni su slali, oni nisu dali novac nego

oni su poslali umetnike, jel da? Bili su iz Francuske, Kanade, Švedske i tako redom, jel da, iz Velike Britanije i muzički život dobio izvanredni pogled.

Ali, u smislu institucionalnog organizovanja osetilo se neko zaglavljenje, ima i sada neko kočenje. Na žalost nismo postigli mi neke glavne institucije da sačuvamo kao što je Radio Televizija, produkcija, produkciju Radio Televizije, nismo postigli da sačuvamo, jer ono mesto je bilo mesto gde može da se snima, sačuva muzičko stvaralaštvo i naše muzike. Znači, ona se skroz poništila, fizionomija, pretvorilo se na nešto drugo i ovako sad nastavljamo ovako .

Naravno, ima i dobrih aspekta, ali meni je ...meni je žao što postoje i nekoliko loših aspekta koji praktično doživi naš život, naše stvaralaštvo, jel da? Dok u drugim vremenima naša muzika, naše stvaralaštvo je bilo sačuvano, snimili, arhivirali, i tako redom, danas nema nikakvo arhiviranje za naše stvaralaštvo. Radija nemaju snimanje našeg stvaralaštva, ne maju za interesovanje da sačuvaju, da arhiviraju. Ovo je izvanredno bolno i sve, znači zajedničko, za njihov regionski ambijent. Dok drugi centri sačuvali ovo nekako, a kod nas je, kod nas je nekako nestalo ovo. Sačuvanje, arhiviranje, stimuliranje stvaralaštva i tako redom, jel da? Ima neko stimuliranje ad-hoc posebnih inicijativa za festivale, pa i one se ne sa čuvaju i tako redom.

Možda "Remusica" ima jedno, jedno zahvaljujući moje želje, znači ima jedan arhiv. Mi imamo na primer, od 2002 godine jednu arhivu "Remusica" sačuvanu, od našeg stvaralaštva i to je jedino mesto koje ima znači arhiv da sačuva snimke kosovskih kompozitora, pa i koncerata to su razvijene u ovo vreme. Nema jedna institucija koja preuzima odgovornost, obavezu da ovo radi, i ovo je izvanredno negativno. Da li možete da zamislite, na primer od '80. postoji jedan stabilan ansambal profesionalnog hora ali danas ne možeš da nađeš nikakve beleške za njegovo postojanje istog ansambla. Od '74, '75., postoji aktivnost simfonijskog orkestra koji je postojao do '90. godina. Na institucionalnim programima bile su sasvim zamišljene i tako redom, znači planirane, zamišljene, realizovane. Nemaš ni jednu belešku ko je bio član toga orkestra. Nema jedno, nema znači jedna institucija koja sačuva ovo. Ovo je stvarno bolno i nismo svesni koliko je bolno, koliko, koliko ima da nedostaje za iduće generacije kada budu hteli da i urade novu konstrukciju od kulturnog života.

Na sreću ima i ljudi koji su sačuvali, jel da? Jedan od njih sam i ja. Ako bude nova konstrukcija kulturnog života, muzički život recimo '74 i '90, znači arhiv kojeg sam ja imao na sreću meni se spasilo tokom rata i moguće je da se uradi ponovna konstrukcija. Znači i sa datumima, sa datumima može, znači. Ima ih sve, kompletirano je svaki program, svaki program festivala. Može imati i neko drugi, jel da? Možda ima i moj kolega Balata, ali on tokom '90-tih godina nije bio uopšte ovde, on je tada bio u Maribor. On je imao, on je... znači bio je sistematičan na ovome, inače drugi ne. Ostali... ili nisu pratili ili nisu bili zainteresovani, i ovako.

Ali, ja ovo govorim i kazaću vama jedan detalj, ne da ja želim da se ja hvalim jeli ali ovo je jedan bolan detalj našeg kulturnog života za period '90-tih godina da nismo imali institucije koje su sačuvali i na žalost nema inicijative da posle rata, da neko napravi novo konstruiranje kulturnog života, do tada. Ovo je nešto, ovo je ni... ni sam ne mogu da razumem jel? Ne razumem, znači institucije koje su nominalno za kulturu, koja imaju odgovornost za kulturu zašto se ne zalogaju da naprave jedan arhiv, da se zna šta se radilo u '80, '90. godinama i tako redom, jel da? Od ovoga materijala, bilo i od privatnih arhiva, jel da? I ovako, znači... To je to, znači jedan skok od '90-tih godina do, danas znači posle ratnog perioda, jel da?

Petrit Ćeku: Preko “Remusice” imate jel, videli smo da imate sigurno jedno putovanje po kojim u početku se osetilo jedan dobar elan i energija, dobro kretanje posle rata. Posle rata u zadnje vreme je otežano jeli...?

Rafet Rudi: Ovako, ja vama pokazaću neke moje utiske i smatram da ovako ima da bude slično i u drugim festivalima. Da, znači ovo je uopšte. Vidite, mi u početku imali smo veliku podršku i izvanredan pomoć, kulturni život, muzički život u Kosovo od strane stranih fondacija. Recimo, samo da vam kažem, recimo sa ProHelvecia ja sam imao nekoliko godine, ansambli su stigli od tuda. Sa Gaudamus, jedna fondacija u Amsterdam pet-šest godine ja sam imao umetnike koje su oni nama slali. Zatim isto je bilo i sa Britancima, Nemcima, jel da? Znači...

Petrit Ćeku: Alliance Française...

Rafet Rudi: Da, Francuska Alenaca, da oni su imali kulturni program pri ambasade, jel da? Ali uvek nisu oni, nisu bili vezani za uvek sa Ministarstvom Kulture i Ministarstvom Inostranih Poslova i ovo je dobro i interesantno učenje, škola za... koje je trebalo da preuzimaju da Ministarstvo Inostranih Poslova koja organizuje razne kulturne aktivnosti, koja ima obaveze za razvoj...

Dobro ovo je sada pitanje za druge koji treba da razmišljaju znači za ovu temu.... I mi imali smo veliku pomoć znači došli su i velike grupe, pa i orkestri su bili došli, jel da za ove godine. Ovim ...ovim godinama pogotovo u ovim zadnjim kada je počelo da nam se daje podrška, od ovih fondacija počelo da bleđi da ne bih rekao, praktično da se prekinulo, od ambasada koja su bila ovde iz međuvremeno festival je dobio jedno, beležio je početak, znači počelo da živi svoj život i u odnosu sa umetnicima, strane fondacije i tako redom, i zahvaljujući ovoga, zahvaljujući umetnika često puta su zainteresovani da dolaze ovde, jel, strani umetnici. Znači, inicijativa njihova sada može da bude, jel da? I imamo ovakve slučajeve kada se traži da sarađujemo.

Znači umetnici istoga ranga od velikog značaja, jel da, relativno visokog ranga koji su potrebni za razvoj njihove aktivnosti, na ovom regionu i često nam se obraćaju. Na primer, bilo kvartet saksofona, bilo je jedan ansambal Pierrot Lunaire koji su poslali kod nas za koncerte koji su bili održali godinama kod nas. Ne da su bili mnogo zainteresovani, posebno za Prištinu ili posebno za “Remusica”. Nego da dožive one njihove dobiti od fondacija za njihov rad, oni su trebali da ne bih... osim koncerta kojeg su držali recimo u Zagreb, njima je bilo potrebno još jedan koncert u regionu. Ovo je njima bio uslov, recimo, s toga je došao na primer Trio Fibonaccii. Jedno dve godine je držao koncerte ovde, ili Pierrot Lunaire je držao koncert u Zagreb, došao je ovde, ne da je njemu mnogo interesovalo, recimo Priština, ali mi smo imali dobit za to što njima je bilo potrebno ovo.

Znači, jest interesantno, znači “Remusica” na neki način... promovisao u jednog aktera, jedan akter u regionalnim organizacijama, jel da? Kao što su’ “Dani Makedonske Muzike” u Skoplje, kao što su i ostali festivali. Na primer, ja prije nekoliko godina bio sam u Beograd, njihov gost u festivalu “Bemusit”. Ne razlikuju se mnogo festivali od “Bemusit”. Nema još uvek ona razlika koja je bila prije 20-30 godina... znači između našeg festivala ovde i onog u Beogradu. Tada su bile donacije mnogo veće, kada ovde nije bilo uopšte. A ja sam video sav onaj festival i on je sigurno još bolji nego ovde, ali razlika je mala. Jako mala razlika, govorim za festival. Znači to je to, ovo je interesantno.

Petrit Ćeku: Kako je, kakva je sada kod vas momentalna estetika, kako da kažem...?

Rafet Rudi: Stav. Vidite, možda ovo i ima ono svoje, znači ovo je jasno, u ovo doba starosti u kojoj se nalazim, koja mi omogućava da vidim kako teče moje razvijanje pa i razvijanje mojih mišljenja prema umetnosti. Zadnje vreme, naravno ja sam aktivan oko hora filharmonije, da i radim i sa orkestrom, velika dela vokalni -instrumental, u zajedno vreme nalazim se u realizaciji.

Zatim, u smislu stvaralaštva, prema gledišta mojeg stava i estetskih ubeđenja ima jedno, ima jedna velika promena u smislu, u smislu nadgledanja jednog velikog perioda sa kojom sam ja bio preokupiran. Znači, za problem moderniteta kao takvog, jel da, koje za mene je bilo previše veliko preokupiranje. Ponekad ovo je bilo i prijatno a ponekada bilo je i tužno ona ambicija, jer nisam imao mogućnosti da je pratim za to što sam bio.... Naročito, znači '90-godinama kada nismo imali nikakvo komuniciranje.

Ali, na ono zadnje vreme znači ja sam u jedan period kada ja, ja, ja osetim neku pesmu pijana ja bih tako nazvao tako bih zvao, moja stvaralačka shvatanja i ne želim mnogo da vređam, Rafeta ja znam njega koji je bio nekad i koji je sada ali ja sam za to da ga malo kritikujem, da. Znači u smislu da on je bio mnogo ent... onaj osećaj entuzijazma za nove stvari. On je bio za modernu muziku, bio ali... personificirana sa atonalnom muzikom, jel da?

Ja mislim da je bilo malo više napregnuto prije, previše. Vreme je pokazalo da ona, ona, ona muzika, ona avangardna muzika od '60-tih godina, ipak je bilo neko vreme... međutim eksperimentalno. Ja znam da moj profesor u Parizu, ne bih mislio kao jedan zakleti atonije, ovo je ovako. Ali ja vidim uprkos pojavljivanja velikih imena XX veka, recimo Stockhausenit, Boulezit ili takvih imena, ja mislim da je bilo jedno, jedno, jedno samo zadovoljenje, onaj komoditet u onoj muzici... stvaralački komoditet koji ima mogućnosti za razvoj i privredni razvoj zemalja i onaj komoditet da on živi u jedno ne realno vreme. Ne realno.

Sav ono stvaralaštvo, ako znači instrument ista, na primer delo Cage podiže se nad klavira i pravi neke pokrete i naziva muzičko delo, može imati... interesantno mi se činilo možda kada sam njega video nekada u Parizu, ali ja mislim da mi ljudi ipak treba da se samo svestima, nije prirodno. Klavir je za interpretiranje i nikako za lupanje pa da se udara po njemu, jel da? Znači klavir je... ili da se razbije klavir. Znači, one tendencije koje sam ja vama ispričao za festival "Tribuna muzičkog stvaralaštva", one su bile ekstremne. Tu je oduzeto drvo, znači sa testerom je seko drva da bih se nazvala muzika, jel da? Mislim da, ja vidim jedan entuzijazam kojeg ima, koje sam ja napisao u ono vreme mnogo moderno, pa mislim da je bilo Sforci rano u različitim periodima mojeg stvaralaštva. Ja verujem da kada bi ja bio malo tihi na ovom pravcu, možda i moja dela... malo više vrednosti napisao bih duže, znači za celog mog života, jel da? Znači malo više solidne, malo više realne, jel da? Malo više realnije.

Mislim da, sada kada smo u jednom periodu dubokog postmodernizma, jel da? Znači, mislim sada vidimo one praznine u nekim stvarima koje su bile. Možda su ove stvari sasvim subjektivne. Možda jedan moj kolega u jednom drugom razvijenom mestu ama razvijenom, ne oseća ovo ovako. Ja za sebe osećam ovo i to na neki način u zadnjim godinama, recimo zadnjih deset godina, ili petnaest godina, osećam promenila se i fizionomija mog stvaralaštva, u dobrom smislu, ponovo nazivam po mladi se stvaralaštvo, jel da? Ja mislim za još jedno samo svesno, jedan realizam, samosvesnost za jedan normalan tok muzičkog stvaralaštva, jel da? Znači realnije, malo bliža sa publikom, malo više emotivna. Ne može da se poništi emocija u, u muzičko delo, u ime jednog moderniteta, jel da? Koje praktično, bila je vrlo bliža sa atonalnom muzikom, jel da? Znači praktički jedno otuđivanje, jel da? Ja

mislim, da je vreme... nije dobro utvrđivala u svakom elementu, ono, onaj pravac ekstremne i atonalne muzike, onog prekida sa publikom, od emocija. Od prostih emocija, jel da?

Znači, dela treba da se, znači sa publikom, sa konzumentom u emotivnom planu. Ja mislim da ovo ne može da se opravda samo sa intelektualnim komunikacijama. Jedno... jedan intelektualizam tako veliki, kojeg ja za sebe imam aspiraciju, ne uvek da je postigla, postigao sam ali sam imao aspiraciju, ne možeš da zameniš emocionalno komuniciranje, znači dela sa publikom. Znači, ili onim ekstremitetima, stvaralac, umetničko delo, publika, znači ova veza mora da bude samo u emotivnoj ravni. Posle počeli da se ispričaju ili da dolaze druge elementarne navike. Profesionalizam, estetska poruka, intelektualna i tako redom. Ali onaj, ono , onaj, emotivni konac ja mislim da ne sme da se ukida i izgubi u stvaralaštvo, i znate bilo je jednom rizično da od avangarde '60-tih godina u Evropi, da se izgubi ovo. Nezavisno od toga da imaju, propagatori imaju, pretplatnici one muzike su opravdali svako delo, u svakom pogledu ali ona znači na vreme nije se povezala, nije se opravdala uvek samo sebe jel da? Znači emotivni elementi koji su osnova ovoga konca, jel da? Konac koji nadovezuje ovoga čvora, treba da bude kompozitor, stvaralac, delo, publika, potrošač, potrebno je uvek biti prisutan. Bez ovoga, umetnost teško da će imati svoju budućnost u budućem.

Eremire Krasnići: Puno vam hvala!

Rafet Rudi: Evo, ovako, evo ovako. Dobro!

